

JÁSZKUNSAÉG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

1

XXX. évfolyam
első szám
1984. március

**Köszöntjük
felszabadulásunk ünnepét!**

TARTALOM

- 3 Dorkovics Ágnes versei
5 Bistey András: Passió a XVIII. századi Jászságból

VALÓ VILÁG

- 16 Ifjúság—művelődés—szabadidő. (Meditáció és helyzetkép a Szolnok megyei fiatalok művelődési lehetőségeiről, színtereiről. (Közreadják: Vass Lajos—Budainé Kiss Mária—Gyuricza Péter.)
23 Dr. Raczky Pál: Régészet, történelem és történelemszemlélet. (Adalékok a régészet és a történeti rekonstrukciók összefüggéseinek vizsgálatához.) Tanulmány.

FÓRUM

- 28 Versenyképességünk — realista szemmel! (Gondolatok a Fiatal Közgazdászok 1984-es Országos Konferenciája kapcsán.) Közreadja: Kabai Orsolya és Kocsis Árpád.
34 Adamik Mária: Egymásra uszítva... (Eszmecsere a nemek harcával kapcsolatos viták ürügyén.)

HAGYOMÁNYOK

- 43 Tiszafüred városi szerepkörének múltja és jelene... I. rész.
Dr. Vadász István tanulmánya. (Sorozat)

MŰVÉSZET

- 47 Berényi Ferenc Munkácsy- és SZOT-díjas festőművész, a Jászkunság szerkesztő bizottságának tagja. Bemutatja: Dr. Selmeczi László.

KÉPEK

A borító 1. és 3. oldalán, s a 3., 15., 22., és 48. oldalon Berényi Ferenc alkotásai. (Fotó: Kozma Károly.)

E számunk szerzői:

Adamik Mária
középiskolai tanár, Szolnok

Berényi Ferenc
festőművész, Szolnok

Budainé Kiss Mária
a KISZ szolnoki Járási Bizottságának
mb-titkára

Bistey András
újságíró, Szolnok megyei Néplap

Dorkovics Ágnes
költő, pedagógus, a Jászkunság szerkesztő bi-
zottságának tagja, Szolnok

Gyuricza Péter
a KISZ Szolnok megyei Bizottságának politikai
munkatársa

Kabai Orsolya—Kocsis Árpád
közgazdászok, Szolnok

dr. Raczky Pál
egyetemi adjunktus, ELTE Budapest

dr. Selmeczi László
a Művelődési Minisztérium osztályvezetője

dr. Vadász István
középiskolai tanár, Tiszafüred

Vass Lajos
a KISZ Szolnok megyei Bizottságának titkára

JÁSKUNSAÉG

Szerkesztő bizottság: Berényi Ferenc, Dorkovics Ágnes, Erdélyi Sándor, László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Székely Péter, Tálás László, Zádor Béla, Valkó Mihály (elnök).

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata. — XXX. évfolyam, 1. szám. Megjelenik negyedévenként — Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Kossuth téri Irodaház. Telefon: 17-850.

— Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virág Iván. — Terjeszti a Magyar Posta. — Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díja: 1 évre 34,— Ft, csekkszám-
szám: 215-96162. — Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.) — Felelős vezető: Gombkötő Béla.

ISSN 0448—9144

Index: 25 910

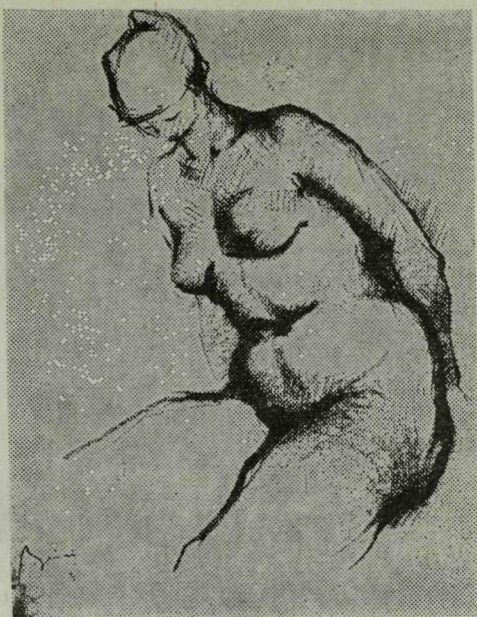
Játék

(tanítványaimnak)

a tér csiszolt világán
a labda csúszik és sikolt
és fűbe nem harap sosem.

a kis idétlenek kezére
nagyneha érintést simít
s kinő a kézből újra.

az útjai mint vad liánok
alattuk gyermekképzelet
ki dzsungelében boldogul.

Nolens volens

ki kört szakított, körbe vesz tán.
másképp volt kinn, és másképp lett belül,
legeslegbelül törpe létrán
glóriás szamarunk égbe szenderül.

A félálom anatómiája

kis fénycsomókat hullajtgat az éj.
szétrajik minden
seregély-
perc...

a körhöz rendelt érintőre várván
a finomított szélvészű propeller
darázsol bennem illő libegést
és túalakban suhan át a fény-
ragyogású végtelen-egyszínű pálya.
harmatosulva leszálláshoz készülődöm...

az égbolt aláhomorul
a csillagok mint megfeneklett
aprócska vízilárvák
rángatóznak a tócsatestek
szélükön szél kapirgál..
fényágylepedők lebegnek...

Reinkarnáció

mióta bennem vagy
otthonosabbá illeszkedtek a részek
fű harmat márvány kinyitja belső tereit
s csodálatommal együtt beléjük költözik a jóság.

van fülem meghallani a levegő rétegeit
a vizek légységába csukott tárgyak zenéjét.

hallom magamat ezer éve
s bennem lüktet még ezer év.

szemem öblein
tág terű hálók őrzik a dolgok rendjét
a fészékekbe új világ szövődik...

Följegyzések önmagamról

(1980-...)

1.

„Csak lassan szokom a várost.
Szolnok meglehetősen huzatos, úgy bújócskázik
bennem mindenféle nyavalya, mint egy csapat,
haszontalan nebuló.”

2.

„A múlt hét végén M.-nél voltam.
Minta kellett egy szerephez — emberibben értve
mindezt, mint ahogy a puszta szavak adják.
Kiderült: elsősorban élni akar,
ami nem is olyan könnyen megoldható probléma.”

3.

„Igaza van H.-nak:
Az írás csak egy határig lehet pótcselekvés.
Amíg ki nem „sírom” magamat.”

4.

„Vannak napok, amikor úgy sétálgat bennem az Élet,
„értelmes” és „nagyszerű” jelzőkkel fölékesítve,
akár egy szarvas, csodaagancsokkal.”

5.

„Pokoli éjszakám volt.
Azt hiszem: mégiscsak komolyan kell vennem ezeket az
ízületi fájdalmakat —”

DORKOVICS ÁGNES

Passió a XVIII. századi Jászságból

1761-ben, tizenhat évvel a redemptió vagyis az elzálogosításból való megváltás után, amely megváltás harmincezer forintjába került, „nemes és privilégiumos” Jász-Apáti városa kiadatott egy könyvet, bizonyára nem csekély költséggel, amely könyvben egykori szülötte, „Fr. Juhász Máté Serafikus Szent Ferentz Minorita Conventualis Szerzetéből való Áldozó Pap” bocsátotta közre összes műveit, beleértve egy olyan írást is, amely „Némelly közönséges Házi Orvosságok” készítését és felhasználását taglalja.

Két kérdés vetődhet fel itt azonnal a Jászság történetét akár csak nagy vonalakban ismerő olvasóban.

Az első: honnan volt pénze az akkor kétezernél alig több lakost számláló városnak, hogy az iszonyú dúlások után, amely a török uralomnak különösen az utolsó évtizedeit jellemezte, a Rákóczi-szabadságharcban elszenvedett pusztítások, s a redemptio után, a templom helyreállítását, újra berendezését, majd 1759-ben történt jelentős bővítését követően még könyv megjelentetésére is jusson?

A másik lehetséges kérdés: a XVIII. századnak alig túl a közepén, a magyar irodalom sosem látott nagy apályának időszakában, honnan volt a szándék, a belső igény ilyen mű kiadására a jászokban, akik egyébként éppen nem bőkezűségükről voltak nevezetesek?

A két kérdésre adható válasz egy tőről fakad. A török uralom másfél évszázada és a töröktől meghagyott maradékot is jórészt elpusztító kuruc—labanc háborúk után a túlélő lakosságban, amely a betelepülőkkel viszonylag gyorsan gyarapodott, elemi erővel tört fel a nyugodt, munkás élet iránti vágy, s amint erre az életre módja nyílt, s a körülmények is kedvezőbbre fordultak, a kor normái szerint hihetetlenül gyors ütemű gazdagodás kezdődött.

Az 1702-es elzálogosítás nem jelentett kegyetlen, jobbágyi függőséget, a német lovagrend egyébként is csupán 1710 után merészkedett a Jászságba, amely addig Rákóczi szövetségese volt, de azután sem tellett sok öröme új birtokában. A Jászság a passzív ellenállás minden módját fölhasználta annak érdekében, hogy a tényleges jobbágy sorba jutást elkerülje. Az adófizetések rendszeres megtagadása, késleltetése, az adók mértékének örökös vitatása, petíciók tömege, a hivatali ügyintézés lassúságának kihasználása hatékony eszköze volt a több évszázados privilégiumaihoz ragaszkodó három kerületnek. Végül a német lovagrend kompromisszumokra is hajlandó volt, a passzív ellenállás meghozta az eredményt. Fokozatosan lemondott földesúri jogairól, s Mária Terézia végül 1745-ben engedélyezte a megváltást, a redemptiót.

Az ehhez szükséges ötszázezer forintot a három kerület összeadta, s bár, jelentős anyagi áldozat volt ez, korántsem taszította nyomorba a Jászkunság népét, sőt a visszanyert szabadság tovább erősítette a békés évtizedekben addig is tartó gazdasági gyarapodást.

Mivel pedig a gazdasági talpraállás megnövelte a szellemi igényességet is, és a mélyen vallásos, katolikus Jászságban a szellemi élet szinte egyetlen elis-

mert területe a vallás volt, érthető, hogy a templomok helyreállítása, bővítése, a harangok, zászlók, képek, kegytárgyak beszerzése azonnal napirendre került. Fejlődött az iskoláztatás is, Jászapátin például 1758-ban kéttantermes, néhány évvel később négytantermes iskola volt.

Ebbe a folyamatba sorolható Juhász Máté könyvének kiadása is. Nem mindennapos dolog a kor viszonyai között, egy szellemileg igényes közösség és egy sajátos egyéniség találkozásának eredménye.

2

Juhász Máté életéről nem sok adatot őrzött meg a krónika. 1696-ban született, a magyarországi Minorita-rend Névtára (Arad 1883) szerint 1776-ban, 80 éves korában halt meg.

Valószínűleg Egerben lépett a minorita rendbe, növendékként több rendházban élt. 1734—36 között Nyírbátorban tanított, majd Nagybányán volt házfőnök, ismét tanított, ezúttal Miskolcon, végül élete utolsó éveiben Nagypeleskén volt házi káplán Becsky György földesúr házában. Ott is halt meg 1776 február 28-án.

Életében egyetlen könyvet jelentetett meg, ebben összes munkáját közreadta. A könyvet (Szép áitatos külömb-külobm féle magyar versek) Juhász Máté Nagybányán rendezte sajtó alá. A kiadáshoz kereshetett volna főúri pártfogót, s ez a lehetőség azért is kézenfekvő lett volna számára, mert szerepel a könyvben a gróf Károlyi Sándor temetésére írt búcsúztató, s a Károlyi család, mint ez szokás volt, bizonyára vállalta volna a könyv vagy legalábbis a búcsúztató kinyomtatásának költségeit.

Juhász Máté azonban nem ezt az utat választotta, s ebben eltér a kor normáitól. Szándékairól a Jász-Apáti városához írott ajánló versben vall, s egyben szép vallomást tesz a szülőföldről és iránta tanúsított hűségéről:

*Jász-Apáti pedig szült s nevelt engemet,
S kormányozta mindenként kisdedségemet,
S Isten félelmével töltötte mellyemet,
S a tanulásra is eő fogta elmémet.*

*Hogy hát e jó voltát neki meg szolgállyam,
Dajkálkodását míg élek meghálállyam,
Gondolkodtam sokat, hogy azt feltalállyam,
Miben lehet? hogy szép hírét magasztallyam.*

*Nem is lévén kedvem más színre változni,
Egymástól munkámat részekre vagdalni
S kinyomtatását, árával szaggatni
S különös személyyek Erszényétől várni.*

*Jobbnak véltem sokkal adni Hellységemnek
Majd tsak mind egy házból való Nemzetemnek.*

Nem keresi főúri mecénások kegyeit, nem szabdalja részekre életművét, a könyvet szülővárosának ajánlja föl, és nem is csalatkozik. A szülőföld elfogadja messzire szakadt fiának adományát, s miközben a maga „szép hírét” is gyarapítja a tettével, az új templomhajóval, az új toronnyal és a harangokkal veteledően maradandót alkot, a gesztusból sejtethetően tudatosan.

A mecénás megválasztásáról írta *Nagy Iván* 1893-ban: „Nem mindennapi büszkeség, kivált egy múlt századi jámbor szerzetesben.”

Juhász Máté büszkesége még nem a felvilágosodás emberének öntudatából ered. Nem személyes öntudat tehát, hanem a kollektív öntudat része. Juhász Máté „nemes és privilégiumos” Jász–Apáti szülötte, a szabadságát nemrég nagy áldozat árán visszanyert, s azt annál nagyobb becsben tartó Jászság fia. E kiváltságok középkori eredetűek, az e kiváltságokra kollektív nemesi öntudatot építő szellemiség is középkori jelenség, noha közismert tény, hogy e „privilégiumos” területek, miként a nemesi vármegyék is, olyan politikai eszközöket mentettek át az évszázadokon, amelyek a sajátos magyar viszonyok között később, a polgári progresszió érdekében, hatékonyan felhasználható hatalmi eszközöket adtak a reformellenzék kezébe.

Ez természetesen még csak a jövő. Amikor Juhász Máté kiadta a könyvét, egy jó évtized választotta el a magyar irodalmi felvilágosodás, és egy hosszú emberéletnyi idő a reformkor kezdetétől.

Sok szál köti Juhász Mátét és művét a középkor szelleméhez. Passiójátéka, amely könyvének irodalmi szempontból legértékesebb része, amely voltaképpen fenntartotta az eltelt két évszázadban szerzője nevét, s amellyel a következőkben részletesebben foglalkozunk, maga is az ellenreformáció által föltámasztott középkori misztériumdráma jellegzetes darabja. Ahol és amennyiben túllép a középkor szellemén, ez ott és annyiban az e korban virágzó népszerű barokk katolikus irodalom hatására történik.

Mindezek mellett korántsem szabad Juhász Mátét a középkori szerzetesek valamiféle késői utódjának tekinteni, azon szerzetesekének, akikről oly sok karikatúrisztikus képet őrzött meg a késői középkor irodalma, nem is beszélve a protestáns hitvitázó irodalomról.

Juhász Máté, miként ez munkáiból egyértelműen kitűnik, jól ismerte a kor magyar irodalmát, elsősorban Gyöngyösi István verseit, ismerte a görög—római klasszikusokat, bizonyos időszakokban maga is tanított.

A bár kevés vonásból, de hozzávetőleges pontossággal megrajzolható kép egy kora műveltségi szintjén álló, mozgékony szellemű, széles körben tájékozott embert mutat. Nem mond ellent ennek a könyvhöz csatolt Némely Közöséges Házi Orvosságok című rész sem, amelyre a későbbi olvasó azt mondhatja, hogy a kuruzslással rokon, orvosi tanácsokat tartalmaz. Valójában azonban ez nem volt olyan távol a kor orvostudományának színvonalától. A nép között élő ferencesrendi szerzetesnek értenie kellett egy bizonyos szinten az orvostudományhoz is, miközben sok mindent hasznosított a népi gyógyászatból. Egyébként Juhász Máté művei közül csupán ez az egy jelent meg utánnomásokban, 1773-ban és 1785-ben Kolozsvárott.

Az elmúlt évszázadok krónikái azt bizonyítják, hogy a Jászság mindig szoros kapcsolatot tartott szent Ferenc rendjével, a rend szinte magát az egyházat képviselte a jászok számára. Ennek a kapcsolatnak a kezdetei a XIII. századig, a jászok katolizációjának idejéig nyúlnak vissza. Az első lépéseket ugyan a premontreiek tették meg, de nem érték célt, kudarcuk után a térítést a ferencesek folytatták.

Az egyház valamennyi rendje közül az övék volt a legpopulárisabb, bizonyos korszakokban szinte az eretnekségig az, tehát a legalkalmasabbnak bizonnyulhatott egy viszonylagos belső szabadságban élő, nehezen fékezhető, hagyományos életformáját és mentalitását csak nehezen feladó nép megtérítésére.

A ferencesek voltak a reformáció előtti kor reformátorai, s bár mozgalmukat az egyház integrálta, korántsem véletlen, hogy sok antifeudális társadalmi mozgalom élén megtalálhatók. Csupán utalni szeretnék a Dózsa-féle parasztháborúban játszott szerepükre. A ferences rend obszerváns ága tevékenyen részt vett a parasztháborúban, a cseri barátok, ahogyan a korabeli népnyelv nevezte őket, a keresztshad szellemi irányítói, mai szóval mondhatjuk: ideológusai voltak. Közülük sokan csatlakoztak később a reformációhoz.

A török uralom alatt a ferencesek tartották fenn a katolikus vallás folyamatos jelenlétét a Jászságban. A török a vándorló, alamizsnát gyűjtő szerzeteseket — miként a református vándorprédikátorokat is a Hódoltság más részeiben — többnyire ártalmatlannak vélte, és megtúrta az uralma alatt álló területeken.

A török kiűzését követően a XVIII. században ismét a minorita ferencesek kezdték meg az egyház újjáépítését a Jászságban. Jóllehet a reformáció ekkorra már korábbi eszméiből sokmindent kilúgozott, megmaradtak a legkevésbé arisztokratikus, a néphez legközelebb élő, azzal kapcsolatot legjobban tartani tudó, valóságos életét kitűnően ismerő, körében legnépszerűbb szerzetesrendek.

A Jászság tehát, s benne Jászapáti is, a ferencesek kedvelt helye volt. Jászberényben templomot és rendházat tartottak fenn, Jászapátira is gyakran mentek alamizsnát gyűjteni, egyek hosszú ideig ott laktak, segítettek a papoknak. Ekkor szent Ferencnek ereklyéje is volt a jászapáti templomban, de elveszett, az idők folyamán.

A szoros kapcsolat, amely a ferences rend és a Jászság között a XVIII. században is létezett, bizonyos értelemben magyarázza Juhász Máté életútját, elevenen megőrzött kapcsolatát a szülőfölddel, és a passiójáték kiadását is.

4

Juhász Máté könyve, mint már említettük, öt részből áll, szerzőjének valamennyi művét közreadja.

Az első rész köszöntő verseket tartalmaz az év jeles ünnepeire: újesztendőre, húsvétra, pünkösdre, karácsonyra és egyes szentek napjára. A második részben, amelynek címe: „Az oltári szentségben a Krisztus Jézusnak testestől s lelkestől Istensége és embersége szerint való jelenlétéről üdvözlő versek” voltaképpen imákat közöl. A harmadik rész egy teljes passiójáték, irodalmi szempontból ez a legértékesebb. Címe: „A’ Kristusnak érettünk való kínszenvedésé-

ről, és némely példairól, melyek előre árnyékozták, és jelentették jövődöbéli kinszenvedését, és ártatlan halálra menését 's meg-ölettetését". A negyedik részben közli a Károlyi Sándor temetésére írott búcsúztatót (Az halálról, 's világtól való búcsúzásról). Az utolsó rész a már említett Némelly közönséges Házzi Orvosságok, tulajdonképpen nem szerves része a kötetnek.

Juhász Máté passiója a *csíksomlyói passiók* példáját követi, tartalmilag és formailag hozzájuk igazodik.

Miként a cím ígéri, a dráma cselekménye, modern kifejezéssel élve, két síkon folyik. Az egyik Krisztus elfogattatásának és szenvedésének története, amelybe beleépülnek az Ószövetségből vett, egymással szervesen össze nem függő epizódok, az úgynevezett prefigurációk, amelyeknek elsődleges szerepe a krisztusi szenvedéstörténet egy-egy mozzanatának előre jelzése.

A prolóógus közvetlenül a közönséghez fordul:

*E' Jelen-való nap, a' kik itten vagytok,
Nagy szép sokasággal láttyuk tsoportoztok,
'S talán ezen napra azért fáradtatok,
Hogy példánkban Kristus halálát lássátok.*

A prolóógus hangneme és a szövegbe iktatott magyar nyelvű színpadi utasítások („Itt le veti" „Dávid mégyen ellene" „Hálákat ad térden állva" stb.) valószínűsítik, hogy Juhász Máté legalábbis számított arra, hogy művét eljártsszák, mégpedig talán azt is föltételezhetjük, hogy nem diákok, hanem olyan egyszerű emberek előadására gondolt, akik nem tudnak latinul. A diákok részére írt passiójátékokban ugyanis, noha a mű szövege magyar nyelvű, hiszen csak magyarul tudó, zömmel paraszti közönségnek készült, a színpadi utasításokat a szerzők a színjátszó diákok számára többnyire latinul adják meg.

A prolóógus további részében a szerző röviden összefoglalja, miről szól majd a darab. Elsősorban a prefigurációkat emeli ki, hiszen a Krisztus szenvedését bemutató rész eleve adott volt, a közönség újdonságot, legalábbis ami a cselekményt illeti, csak az ószövetségi epizódok kiválasztásában és bemutatásában kaphatott.

A prefigurációkat és a Krisztus kinszenvedését bemutató fő cselekmény epizódjait a következőképpen illesztette össze a passiójáték szerzője.

Első szakasz: Góliát, Dávid, Saul — Az utolsó vacsora szerzésről.

Második szakasz: Jósef panaszolkodik bátyjaitól való el-adatásáról sok nyomorúság szenvedéséről, melyeket kettős álmai jelentettek — A' Papi Fejedelmek Tanátsot tartanak a' Kristus meg-fogattatásában és Júdással megalkusznak harminc ezüst pénzbe.

Harmadik szakasz: Ádám Éva mint csalattattak-meg a' kígyó képében levő ördögtől Paraditsom Kertben, mint ismérték bünöket, 's miképpen átkoztattak-meg az Angyaltól — Kristus Tanítványaival mégyen a' Gethsemáni Kertben imádkozni az Olajfák hegyérül, maga mellé vévén Pétert, Jakabot, és Jánost, a' Zebedeus Fiait.

Negyedik szakasz: Sámsonnak a' Filiszteusoktól való meg-fogatásáról, 's veszedelméről — Kristus meg-fogattatik, és kötöztetik.

Ötödik szakasz: Az Ártatlan Susánnának hamissan vádoltatásáról, 's ítéltetéséről — Kristus a' Papi Fejedelmeknek kezekben adatik, hamissan vádoltatik, 's ítéltetik.

Hatodik szakasz: Náboth maga Szöllőjé-ért meg-fogattatik Sentenziáztatik, és köveztetik — Kristus kötözve Pilátushoz vitettetik, 's halálra méltónak kiáltatik, 's ítéltetik.

Hetedik és utolsó szakasz: Ábel Kaintól agyon verettetik — Kristus Papi köntösétől meg-fosztatik, Keresztre feszítettetik, 's meg-ölettetik.

Az utolsó szakaszt Magdolna, szent János és Mária siralma követi, végül pedig a darabot epilógus zárja, amelyben a szerző ismét közvetlenül a közönséghez fordul. Értelmezi, magyarázza a játékot, szakasról szakaszra megvilágítja a prefigurációk és az újszövetségi történet összefüggését. Az első szakaszban lévőkét például így:

*Dávid példája vólt a' Kristus Jézusnak
Góliád pediglen ördögnek Plutónak*

...

*Valamint hát Dávid ő ütközetében,
Ment verekedésre Góliáddal szemben,*

...

*Ugy Kristus Urunk-is maga ment próbára,
A' nagy pokolbéli Góliáddal hartzra,*

...

A prológu végén azután nem csupán a nézőkhöz, de az olvasókhöz is intellemmel fordul:

*Ezeket olvasván kérlek, hogy sírjatok,
Kínnyain Kristusnak szívből bánkodgyatok,
És bűneitekkel, ha meg-bántottátok,
Meg-kövessétek, és nem száll rátok átok.*

Heinrich Gusztáv föltételezi, hogy ez a szakasz utólag, a kinyomatáskor került a darabba, benne a szerző olvasóinak akart személyes intellemmel szolgálni.

Bár megformált jellemekről csak némi fenntartással beszélhetünk, a szereplők bizonyos csoportjai mégis elkülöníthetők, a bűnösség illetve a büntelenség mértéke szerint. A két szélső pont ebben a rendszerben Krisztus és Mária, mint a teljes büntelenség, illetve Plutó és az ördögök, mint az abszolút bűnösség képviselői. A többiekben a bűn és a büntelenség együtt van jelen, de legtöbbjüknel Juhász Máté ezt nem festi meg egyéni vonásokkal, hanem csupán azzal jelzi, hogy a szereplők mely csoportjába tartoznak. A büntelenséghez a tanítványok állnak legközelebb, de vétkeik miatt, (például Péter és Magdolna) ők már etikailag emberi mércével mérhetők.

A következő csoport a szolgáké, katonáké, akik tudatlanságból, eszközként követnek el bűnt, megtévesztett tömegként visszhangozzák a papi fejedelmek Krisztus ellen hangoztatott vádjait.

Ezután következik Júdás, akit a papi fejedelmek és az ördögök, emberi gyengeségeit kihasználva, csábítanak az árulásra, de aki fölismeri, hogy halálos bűnt követett el, s a maga módján erkölcsileg is levonja ennek konzekvenciáit.

A papi fejedelmek bűne nagyobb, hiszen ők adják a parancsot Krisztus elfogására, megkínzására és megölésére, náluk hiányzik a bűn felismerése, a vezeklés szándékának mozzanata, ami Júdásnál megvan, ugyanakkor tudatosan vétkeznek, nem úgy, mint a tömeg.

S végül az abszolút bűnösség megtestesítői, Plutó és az ördögök állnak a túlsó oldalon, voltaképpen ők minden gonoszság forrásai és mozgatói, minden emberi gyengeség és tudatlanság kihasználói.

A prefigurációk szereplői még így sem jellemezhetők, az ő funkciójuk csupán az előrejelzés, alakjuk elnagyolt, nyelvük, beszédmódjuk nélküli az egyénítést.

Ha némi megszorítással, inkább csak tendenciaszerűen a dramatikus, valóságos népi játékok között a betlehemes játékot, különösen annak alföldi változatát komédiának tekintjük, a passiójátékot tarthatjuk a vallásos népi dráma tragikus műfajának. Azért a megszorítás, a tendenciaszerűség hangoztatása, mert a betlehemes játék sem tisztán komédia, jellemzője bizonyos áhítat, fennköltség. Föltételezhető, hogy eredetileg ez dominált, s a komikum előtérbe kerülése már későbbi fejlődés eredménye, sőt részben a műfaj romlásának jele. A betlehemes játékok fokozatos eltűnésének időszakát, az elmúlt két-három évtizedet, már a vaskos bohóckodás, az obszcenitás határát súroló szövegek megjelenése jellemezte.

A passiójáték tragédia jellege is csak tendenciaként érvényesül, hiszen a tragikumba mindig keveredik komikum. Fő hordozói az ördögök.

Juhász Máté kevéssé él a komikum eszközeivel, legalábbis ami a verbális humort illeti. Ördögei inkább sima beszédű cselszövők, mint kacagatóan komikus figurák, s ezért félelmetesebbek. Júdás is inkább áldozatul esett szerencsétlen, gyenge ember, mint gonosz. Valószínű azonban, hogy amennyiben a passiójáték színre került, az előadásban jobban éltek az ördögök szerepében rejlő komikumnak a közönségre gyakorolt hatásával.

Az Ördög például így kergeti Júdást a kétségbeesésbe:

*Már mitsoda szemmel mégy a' Máriához
Mitsoda ortzával az Apostolokhoz
Melly sűrű sok tsúfság veretik pofádhoz,
Annyi mint ha jutnál utólsó órádhoz.*

A Halál így örvendezik Júdás öngyilkosságán:

*Haj hop! bolond Júdás magát fel-akasztá,
Pokol méllységére lelkét le botsátá,
Luciper konyháját jól meg gazdagítá,
És az ördögöket ezzel vidámítá.*

A komikus lehetőségeket tehát csak kevéssé használja ki Juhász Máté, korántsem úgy, mint egyes csíksomlyói szerzetesek, akiknek a tolla alatt szinte a Csongor és Tünde örögfiaira emlékeztető alakok is születtek. Juhász Mátéra általában jellemző bizonyos komoly emelkedettség, alighanem a tárgyhoz méltatlannak érezte, hogy túlságosan kiaknázza a komikus lehetőségeket.

Passiójátékában a tragikus elem szinte kizárólagosan uralkodó. Nem egyetlen nagyívű tragédiáról van szó, a tragikum nem sűrűsödik egyetlen alak tragédiájába, hanem minden főszereplő megéli a maga külön tragédiáját.

Juhász Máté passiójában Krisztus halála önmagában nem tragédia, hanem áldozat, valójában nem emberi léptékű, érzelmileg teljességgel át nem élhető. Hiányzik belőle a választás, a döntés mozzanata, hiszen halála a megváltást hozza az emberiség számára. Az emocionálisan emberi szinten is átélhető tragikumot azok hordozzák, akik valamilyen módon kötődnek hozzá. Péter és János a mesterét, Magdolna a megtérítőjét, Mária a fiát veszíti el Krisztus halálával. Más módon ugyan, de Júdás sorsa is tragikus.

Juhász Máté úgy sorakoztatja egymás után az egyéni tragédiákat, hogy mindegyik súlyosabb, megrendítőbb, mint az előző, s ez a fokozás érzelmileg egyre jobban magával ragadja az olvasót-nézőt, csúcspontját Mária siralmában éri el.

Sorrendben Péter tragédiája az első. Péter megtagadja mesterét, s amikor fölhangzik a kakasszó, ráeszmél, hogy beteltt Krisztus szava. Péter siralma valójában még csak bevezetése a későbbi siralmaknak, hiszen vétke nem jóvátehetetlen, megmarad számára a megbocsátás reménye. Ennek ellenére Juhász Máté olyan siralmat ad Péter szájába, amelyről joggal gondolhatnánk, hogy nehezen fokozható.

...
*Oh mikor találok lelkem gratiáját
Mivel meg-tagadtam fejem meg-váltóját,
Jobban féltem egy Pap rongyos szolgálóját,
Mint egész világnak kegyes alkotóját.*

...
*Azért irgalomnak Istene könnyörűly
Én meg térésemem szíved szerént örűly
Kegyelmességeddel reám mint nap derűly
És engedelemben én irántam merűly.*

A következő tragédia a Júdásé. Péter vétkezett ugyan mestere ellen, félelemből megtagadta, de vétke eltölpül Júdás bűne mellett. Júdás árulása megbocsáthatatlan. Ő maga eszköz volt a papi fejedelmek és végső soron az ördögök kezében, de megadatott neki a döntés lehetősége. Juhász Máté olyan árnyaltan motiválja bűnét, hogy szinte sajnálatot kelt iránta. Júdást a szegénység, az éhezés viszi bűnbe. Gyenge ember, de a gyengeségét kihasználják, visszaélnek azzal, hogy a nélkülözésbe belefáradva szeretne jobban élni.

Így magyarázza már jóelőre az Ördögnek (és még inkább saját magának), hogy miért enged az árulásra csábító szónak:

...
*Eb módra (midőn más jól lakik) koplalok
Egy háztul el-menvén a' máshoz talpallok
'S hol egy két harapást míg kapok ott álllok,
'S így egész nap éhel sokszor majd meg-halok.*

*Kuvasz ként (mint látod) mezét láb kell járnom,
Süveg nélkül bolond módra vándorlanom,
'S e' ringy rongy ruhákban (igazat kell szólnom)
Mert nints mit magamra öltözetül vonnom.*

Mintha az alamizsnát gyűjtő ferencesek élményei derengének át a szövegen, bizonyítva egyúttal szociális érzékenységüket, a rend populáris jellegét.

Látszólag nyoma sincs még Júdásban a kétségnek, a Halál mégis aggódik:

*Tsak hogy a' szándékok, melly most benned vagyon,
Olly tekkéltessen vég-ig meg-maradgyon,*

Júdás betoppan a papi fejedelmek közé, és teljes eltökéltséggel, szinte hetykén ajánlkozik az árulásra, talán túlságosan is, már-már gyanúsán hetykén:

*Nem bánóm nő hamar rendelést tegyetek,
Fizetésem iránt már ti beszéllyetek,
Jézus fogására csak készen legyetek,
Én majd utat nyitok, 's szolgálók is néktek.*

Mintha a kétségeit akarná elaltatni a hetykeséggel. A jellemábrázolás bravúrja ez, az emberi lélek olyan rétegeit tárja föl, amelyeknek a Kármán előtti magyar irodalom a közelébe is alig-alig jutott.

Amint megtudja, hogy mesterét kegyetlenül megkínozták és halálra ítélték, egy pillanat alatt lehull róla a hetyke magabiztosság, rájön, hogy kihasználták, de csak önmagát hibáztatja. Fájdalmában a természetet, az egész világmindenséget szólítja meg:

*Az esztendő gyászban, 's öltözzék homállyban,
A' nap 's hóld sírással borúllyanak gyászban
Mért hogy fogantattam átkozot órában
Mivel Mesteremet én adtam e' kínban.*

...

*Reng alattam a' föld, kiáltanak a füvek
Ellenem gerjendez a' vadoknak szivek*

Ez az emelkedettség, a kozmoszba kicsapó fájdalom hitelesíti Júdás tragédiáját, halálát megrendítő bukássá teszi, megindultságot és szánalmat kelt.

A következő három szereplő (János, Magdolna, Mária) kétszer siratja el Krisztust, illetve Mária egyszer a keresztfán függő Krisztushoz is szól, ez azonban egy kevésbé hangsúlyos szakasz, amelyben Mária saját jövő sorsát tudakolja Jézustól. Először útban a Golgotára, valójában ez még nem siratás, inkább búcsú a halálba menőtől, de már ez is a siralom (planctus) formáját ölti. Itt az érzelmek még visszafogottabbak, a három szereplő mintha menet közben sietősen kiáltaná oda búcsúszavait a kereszt súlya alatt roskadozó Jézusnak.

Mária szólal meg először. Búcsúja gyönyörű, himnikus szárnyalású költemény, amelyet méltán említhetünk együtt az Ómagyar Mária-siralommal,

amelyről ma nagyjából egyetértve állapítják meg az irodalomtörténészek, hogy egy elveszett középkori misztériumdráma önálló életre kelt planctusa.

Mária a fiát és önmagát siratja, s mint az Ómagyar Mária-siralomban és más planctusokban, itt is együtt akar halni Krisztussal.

*Oh Fiam méhemben kit gyengen hordoztam,
Melegtül 's hidegtül híven oltalmaztam,
A' fúvó szélről-házamban bé hoztam,
Szörnyű vérben 's fagyban már a' Tested láttam.*

*Szíved szenvedése a' Tenger méllysége,
E' nép dühössége kövek keménysége
Most a' napnak fénye az éjj setétsége
'S keserves kinnyaid Anyád epessége.*

*Tövises koronád sérti agy velődet,
A' Kereszt válladon terheli Testedet,
A' korbáts és ostor, 's vessző Tetemedet,
Üti a' fejedet, 's vér folya színedet.*

*Oh jaj a' kik láttok engem meg-szánnyatok!
Angyalok mennyékben minnyájan sírjatok,
Nap, Hóld, és Tsillagok velem zokogjatok,
Oh Fiam veled hogy most meg-nem halhatok!*

János és Magdolna egy-egy négysoros szakaszban búcsúzik itt Jézustól. Magdolna ezután Jeruzsálem asszonyaihoz fordul, s rettenetes jövődöt jósol nekik.

Krisztus meghal a keresztfán, és most már a halála miatt érzett fájdalom szakad ki Magdolnából, Jánosból és Máriából. Azok a gondolatok, amelyek a búcsúzásnál még röviden, szinte sietősen kaptak formát, most teljességükben jelennek meg.

A Golgotára vivő úton Mária—János—Magdolna volt a búcsúzóok sorrendje, ez most ellenkezőjére változik, és ez is fokozás: Magdolna azt siratja, aki eltérítette a bűn útjáról, János a mesterét, s mindez a fájdalom kevesebb, mint a gyermekét sirató anyáé, Máriáé. Az ő tragédiája a legsúlyosabb, siratója a dráma csúcspontja. Mária nem a világ megváltóját, hanem a gyermekét siratja, fájdalma így válik közvetlenül átélhetővé a passiójáték olvasója-nézője számára.

*Jaj édes szülöttem, mind eddig féltélek!
Mint a' két szememmel Téged őrizélek,
Kitsiny valál, mikor szaladva vivélek,
De ugyan hollóknak torkában ejtélek.*

...

*Oh jaj melly keserves egy árva Anyának!
Ki illy nagy gyötrelmét láttya egy Fiának,
Magát inkább adná keserves halálnak,
Hogy sem ezt engedné szülött Magzattyának.*

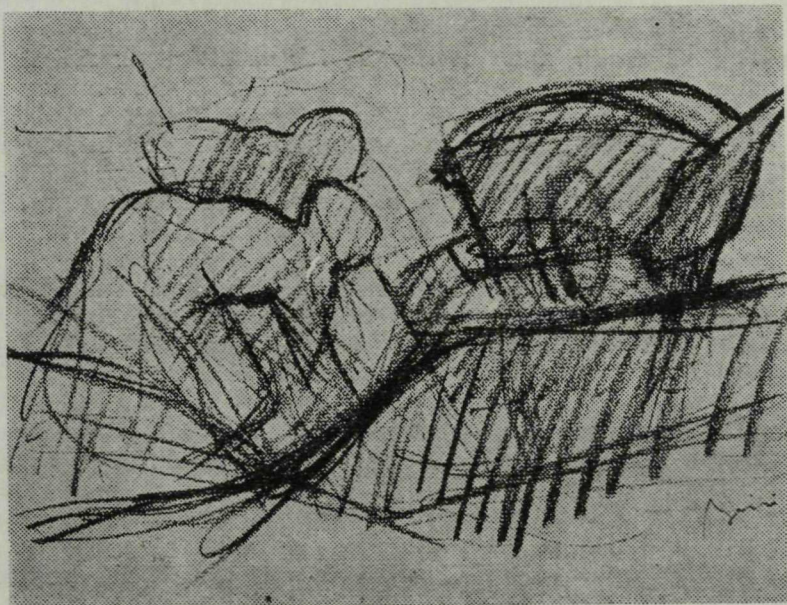
Juhász Máténak hivatásából adódóan ismernie kellett jól a népi siratókat. Passiójának planctusát olvasva nem lehet nem gondolnunk az elhunyt gyermeküket hangos szóval elsíró parasztasszonyokra, akikből ugyanezekkel a szavakkal tör ki a fájdalom. A népi siratók sajátos, szürrealisztikus vonása, a halott életéből vett, a szövegkörnyezettel közvetlenül össze nem függő képek, epizódok felidézése is fölismerhető Mária siralmában. (Pl. „Kitsiny valál, mikor szaladva vivélek,”).

A planctus a gyermeküket sirató anyák ajkáról nemesedett költészetté, hogy azután visszahatva oda, ahonnan vétetett, új szavakat, tisztább formát is adjon a feltörő fájdalomnak, szép emberi szóvá formálja az érzést, ami talán csak artikulálatlan üvöltésben törne ki nélküle.

A planctus, és vele az egész misztériumjáték itt válik többé példánál és eszköznél, amellyel a vallásos ember megerősödhet hitében, azonosulhat a misztériummal. Általános érvényt nyer azáltal, hogy átélhetővé, átérezhetővé teszi számunkra egy másik ember fájdalmát, szenvedését, és bár a részvétellel az igazi fájdalmat megosztani s ezáltal enyhíteni nem tudjuk, magunk tisztábbak, gazdagabbak leszünk tőle, teszünk egy lépést a tökéletességhez vezető végtelen úton.

* * *

Vándorfy János: Jász-Apáthi város egyházának múltja és jelene (Eger 1895.)
Szabó László: Jászság (Gondolat 1982.)
Heinrich Gusztáv: Juhász Máté misztériuma (Egyetem Philológiai Közöny 1893.)
Nagy Iván: Juhász Máté (Irodalomtörténeti Közlemények 1893.)
Nemeskürty István: In signo crucis (Vigilia 1972. szeptember)
Kilián István: Magyar Mária-siralmak (Új Írás 1981. április)

Ifjúság – művelődés – szabad idő

(Meditáció és helyzetkép a Szolnok megyei fiatalok művelődési lehetőségeiről, színtereiről)

* * *

A '80-as évtizedben társadalmunk igen fontos feladata, hogy az új, felnövekvő nemzedékek számára — a megváltozott feltételek ismeretében — elősegítse a találkozást és az azonosulást a mai magyar társadalom szocialista értékeivel és annak eszmei alapjával, a marxizmus—leninizmussal.

Ebben a komoly erőfeszítéseket igénylő szemléletformálásában meghatározó szerepe van a közművelődésnek, amely tudati oldalról vizsgálva mindenképpen hosszabb távon megtérülő, nélkülözhetetlen „beruházásnak” minősül. Az igényes, a fiatalok igényeivel számoló közművelődés fontos eleme és színtere: a *szabadidő*, valamint azok a szervezeti keretek, amelyek az egyéni és közösségi művelődés lehetőségeit nyújtják.

Ezt a lényegi összefüggést felismerve tekintette át a közelmúltban a KISZ Szolnok megyei Bizottsága a megye ifjúsága szabadidős-művelődési helyzetét és lehetőségeinek alakulását.

Úgy ítéljük meg, hogy a kérdés fontossága megkívánja a nyilvánosságot, a helyzetáttekintés pedig tanulságos lehet az ideológiai munka időszerű teendőinek pontosításában is.

* * *

Az elmúlt években rendkívüli mértékben felgyorsult a társadalmi és gazdasági változás, módosultak az alapvető lehetőségek és szükségletek mind az egyén, mind pedig az egyes intézmények részéről. A felszínre került feszültségek közvetlen hatást gyakorolnak a társadalomra, így a fiatalok életmódjára is.

Az ifjúságpolitika terén elért jelentős eredmények ellenére az ifjúság és a társadalmi valóság viszonya ma feszültebb, a generációs konfliktusok élesebbek, mint tíz évvel ezelőtt.

A szabadidős szokások kialakulására jelentős hatással van a kulturális kínálat, a művelődés intézményrendszere. Ezen a területen inkább mennyiségi változások történtek. Sok esetben az anyagi, tárgyi feltételek, a környezetkultúra, a műszaki ellátottság színvonala nem kielégítő.

Az egyén oldaláról a szabadidős formákkal való élés kereteit meghatározza az életkor, a nem, az iskolai végzettség, a végzett munka jellege, a település formája (1970. és 1980. között Szolnok megyében 12 000-rel nőtt a városlakók száma).

Napjainkra felgyorsult a fiatalok biológiai és szellemi érése, növekedett az iskolában eltöltött évek száma, nőtt az iskolázottsági szint. Az ifjúság nemcsak kultúrafogyasztóvá vált, hanem igénye van önálló kultúrateremtésre is.

Ezt a folyamatot az is gyorsítja, hogy a szülők és a családok többsége egyre kevésbé tud követhető szabadidős modellt adni az erősen munkacentrikus életmód miatt. Az értékszemlélet sajátos átrendeződése követhető nyomon: a szülők számára a hétvége legtöbbször a család anyagi biztonságának szélesítésére fordítható idővé vált. Így jelentősen csökkent a szórakozásra, művelődésre szánt idő mennyisége. Az együttlétet leginkább a személytelen tömegkommunikációs eszközök rabságában élik meg a családok.

A fiatalok szabadidős lehetőségei

„A szabadidő, mint időkeret a munkán kívüli időnek az a része, mely az anyagi, tehát gazdasági — fiziológiai kényszer alapján a feltétlenül szükséges elfoglaltságok idején kívül, e kényszereken kívül eső tevékenységekre fennmarad.” (Szántó Miklós: A szabad idő növekedése a műszaki-tudományos forradalom korszakában; Magyar Filozófiai Szemle 1963. 940. old.)

Az elmúlt időszakban az így fennmaradó szabadidő jelentős módosulásokon ment át, s ez az átrendeződés eltérően érintette az ifjúság egyes rétegeit. Az ötnapos tanítási hét hatására jelentősen megnövekedett a tanulók hétköznapi terhelése. Az ún. „nulladik” és a 7—8. órák a korábbi évekhez képest újszerű feladatok megoldását kívánják meg tizenéveseinktől, különösen a sok bejáró fiattól. A tanulás eredményessége iránti elvárás arra készteti a diákokat, hogy a hétfégi szabad idejük jó részét tanulásra, illetve a következő hét feladatainak előkészítésére fordítsák. Ezzel párhuzamosan gyakorta a hétközi fáradtság kipihenése jelenti a szombat-vasárnapot.

A megváltozott körülményekhez még nem sikerült kellő rugalmassággal alkalmazkodni az egyéneknek, a közművelődési és közoktatási intézményeknek, és a KISZ-szervezeteknek sem. Néhány kivételtől eltekintve nem sikerült újszerű, alternatív programot biztosítani az ifjúság számára.

A *főiskolás fiatalok* is — hasonlóan a középiskolásokhoz — az útkeresés időszakában vannak, a művelődési, szabadidős szokásaikat illetően. Nehéz feloldani azt az ellentétet, amit a feszített iskolai tempó és a „laza hétvége” okoz. Általános megítélés szerint a hétfégi szórakozás és művelődés nincs olyan intenzív, és a formák nem olyan kiforrottak, eredményesek és egyértelműek, mint az iskolai tanításé.

A *munkásfiatalok* élet- és munkakörülményeit, a művelődésre, szórakozásra fordítható időkeretét az elmúlt esztendőik változásai több módon befolyásolták. A 42 órás munkarend, a szabad szombat általánossá tétele jelentősen növelte szabadidejüket, ezzel párhuzamosan azonban a gazdasági életben bekövetkezett változások kedvezőtlenül hatottak ugyanerre az időkeretre. Az egzisztenciális problémák fokozatosan terelték át a figyelmet a művelődésről a gazdasági tevékenységre.

Az 1982-es esztendő meggyorsította ezt a folyamatot. Országszerte ekkor 11 000, Szolnok megyében 460 új kisvállalkozói szervezeti egység alakult. Megyénkben a vállalkozók 80%-a tevékenységét főfoglalkozása megtartásával végzi. Tehát a biztosabb anyagi lét megteremtése egyre több időt von el a rekreációs tevékenységtől, a szórakozástól és művelődéstől.

A magasabb szakmai műveltség megszerzésére fokozódó igény tapasztalható. Az üzemi, vállalati vezetéssel együttműködve tevékenységünkben nagy hangsúlyt kapott a fiatalok szakmai képzése és továbbképzése. A Ki Minek Mestere, az Alkotó Ifjúság pályázat, az FMKT és FAT szervezetek jó keretei a szakmai fejlődésnek, bár nem minden területen sikerült kihasználni, tartalommal megtölteni azokat.

Az elmúlt években jelentősen növekedett Szolnok megyében a *fiatal értelmiségiek* száma. (1980-ban 13 709 fő.) Más rétegezh viszonyítva az ő esetükben az önálló életfeltételek kialakításával járó gondok (családalapítás, lakásszerzés, stb.) az életkort tekintve később jelentkeznek. A munkahelyi beilleszkedés, a kezdő fizetés mértéke, a szakmai ismeretek kibontakoztatása, a megfelelő perspektíva gyakori hiánya, a további ismeretszerzés lehetősége meghatározó kérdéssé válnak számukra. A közművelődési formák közül elsősorban a szakirányú művelődést helyezik előtérbe. A permanens művelődésre való igény is leginkább az ő esetükben szilárdult meg.

Tevékenységi formák, színterek

Mit tett és tehet ezen a területen a fiatalok jelentős hányadát tömörítő Kommunista Ifjúsági Szövetség? A KISZ-szervezetek a „*Művelt Ifjúságért, korszerű műveltségért!*” akció sorozat jegyében kiemelten figyelnek a fiatalok szabadidős, közművelődési tevékenységére. Egyéni feladatvállalásokban, kisebb közösségeknek, alapszervezeteknek, vagy szélesebb ifjúsági körök részére meghirdetett felhívásokhoz, akciókhoz kapcsolódnak. Nem egyszer azonban nagyfokú kampányszerűség tapasztalható ezirányú tevékenységükben.

A *tömegpolitikai rendezvények* programkínálata gazdagodott, egyre inkább találkozik a fiatalok igényeivel. Jelentős tartalmi és formai változások tapasztalhatók a FIN megyei és városi-járási rendezvényein. Az ifjúság széles rétegeit mozgósító béke és solidaritási akciók olyan fiatalokat is aktivizáltak, akikhez eddig nem sikerült eljutnunk. Az immár hagyományossá váló főiskolai találkozók is új színtöltője közművelődési tevékenységünknek. Nő azoknak a rendezvényeknek a száma, ahol a családok közös szórakozására és művelődésére van lehetőség, (pl. lakótelepeken szervezett szabadidős programok, XI. Ligeti Napok Kisújszállás, XXI. Tiszaligeti Napok Szolnok... stb.)

Az ifjúsági szórakozási lehetőségeink további gazdagítására kezdeményezte a KISZ MB és az Express a Szolnoki Szabadtéri színpad működőképessé tételét. A jelentős társadalmi összefogás eredményeképpen 1982. nyarán öt koncert, 3 építőtábori nap és az Ifjúsági Magazinval közösen szervezett diákjuniális, illetve szabadtéri filmvetítés biztosított jó lehetőséget több ezer fiatal számára a szórakozásra, kikapcsolódásra.

A jászberényi és szolnoki diákcentrum is további lehetőségeket biztosít a fiatalok szabadidejének közösségi eltöltésében. Nemcsak a téli-nyári szünidő megszervezéséhez adnak ötletet, hanem az évközi — elsősorban hétvégi — programok kínálatával folyamatos működésre törekednek.

Az *amatőr művészeti mozgalom* legfőbb bázisát az iskolák, illetve a művelődési otthonok jelentik. Tagjai elsősorban tanulók és kisebb arányban dolgozó fiatalok (1982-ben iskolai hálózatban 156 csoport 3165 fiatalt foglalkoztatott). Körünkben nagyon népszerű az önkifejezésnek ez a formája. Az előadók és csoportok működésében megméretés, a közönség elé kiállítás minden esetben egyfajta „mérőkövet” jelent az addigi munka megítélése és az el-

következő időszak feladatainak megállapítása szempontjából. (Pl. Ki Mit Tud? és az Országos Diáknapok.)

A megyei *kórusmozgalomban* sikerült megőrizni az előző évek magas színvonalát. Az Éneklő Ifjúság kórusbemutatói rendszeresen mozgósítják a megye diák énekkarait. Emellett a tanulói KISZ-alapszervezetek számára új formát jelent az évente Tiszaföldváron megrendezett mozgalmi dalverseny. Az országos kórustalálkozók a megye kiemelkedő rendezvényei. Az együttesek művészi vezetése alapvető biztosítéka a színvonalas tevékenységnek. Elismertségét és eredményességét jelzi a megyei kórusokkal készített lemezfelvétel és a rendszeres rádió szereplés is. Ugyanez a magas művészi színvonal mondható el a munkás-kórusainkról is.

Folyamatos fejlődés és szintén magas színvonal jellemzi a diákok körében a hangszeres szolista és kamaragyüttesek munkáját.

Eredményesen fejlődik a megye *néptáncmozgalma* is. Mind a Jászági Népi Együttes, a Jászapáti csoport, mind a szolnoki Tisza Táncgyüttes munkáját nagy érdeklődés, kiegyensúlyozott, magas művészi színvonal és az utánpótlással való kiemelt törődés jellemzi. Bemutatókhoz való lehetőségeik széleskörűek, országos, sőt határainkon túli eredmények bizonyítják ezt.

Az *irodalmi színpadok* tevékenységét sajnos stagnálás, megtorpanás jellemzi. Aránytalanságok érezhetők a folyamatos belső közösségépítő munkában, a választott irodalmi alapanyagok színvonalában, a bemutatott produkciók átgondoltságában, színvonalában. Az ifjúságot érintő gondolatok, problémák egyre ritkábban fogalmazódnak meg világosan a bemutatott produkciókban, a sajátos diákhumor szinte kiveszőben van. A műsorválasztás a klasszikus irodalom kínálja legtöbb esetben, a modern, mai művek kevésbé népszerűek. A fél éve alakult *Amatőr Színház* együttese a KISZ MB és a HNF Szolnok városi Bizottsága támogatásával működik. Tagjai a korábban jól működő, de felbomlott csoportok aktív színjátásói. Bemutatókhoz és munkaterv alapján dolgoznak, melyben a résztvevők elhivatottsága, művészi szándéka is tükröződik.

A *vers- és prózamondás* változatlanul népszerű a fiatalok körében. Az 1983-as esztendő bő lehetőséget nyújtott az egyéni képességek bemutatására. A különböző versenyek, bemutatók alapján elmondható, hogy a vers- és prózaválasztás korábbi nagy „dilemmái” elmúltak. Az irodalom széles skáláján kutatnak az érdeklődők. Az előadások többsége alapos felkészülést tükröz. Jelentős hiányosságok inkább a beszédkultúra területén tapasztalhatók.

A *pol-beat és pop-rock* zene hívei között csökkent az „együttes alapítási” kedv. Szórványosan, alkalmyszerűen dolgoznak. A bemutatott produkciók színvonala mérsékeltebb a korábbi évekhez viszonyítva. A fiatalok elsősorban „klasszikus” beat-zenét és kemény rockot játszanak; az újhullám még nem érezteti hatását zenéjükben és szövegükben. Az évenként megrendezett amatőr zenekari találkozó jó lehetőséget biztosít az egymás előtti bemutatkozásra.

A fiatal amatőrök *képzőművészeti mozgalmában* egyre nagyobb népszerűségű a fotó és film. Ennek oka, hogy a legtöbb helyen sikerült biztosítani a szükséges tárgyi, technikai feltételeket. Itt olyan fiatalok is sikerélményhez juthatnak, akik az amatőr mozgalom egyéb területein nem tudnak kibontakozni. A művészi színvonal elismeréseként 1982-ben a szolnoki Amatőrfilm Stúdió KISZ-díjat kapott.

A Szolnok megyei *Fiatal Alkotók Klubja* 1982-ben alakult, a megyében élő fiatal alkotókat fogja össze, lehetőséget biztosítva az egyéni kibontakozás-

ra, közéleti bemutatkozásra. Ösztönzésükre és elismerésükre a KISZ MB havi ösztöndíjat és külön nívódíjat alapított.

A FAK tevékenységét azonban még mindig a szerveződés, a kibontakozás, a rendszeres műhelymunka formáinak keresése jellemzi. Az irodalmi és képzőművészeti stúdió több alkalommal bemutatkozott irodalmi est és kiállítás keretében. (Jelentősebb kiállítások: Fiatal Művészek Találkozója Budapest, MMIK Szolnok, Abádszalók, Kecskemét, Békéscsaba, Debrecen.)

A megyében több nagy hagyománnyal rendelkező és egyenletesen magas színvonalat képviselő képzőművészeti csoport is működik: a KEVI-kör, az Amatőr művészeti ösztöndíjas ALKOTÁRS, a TVM képzőművészeti köre. Tömegbázisuk azonban még nem kellően széles.

Sajátos művelődési keretet jelentenek az *ifjúsági klubok*. Szolnok megyében 1980-ban 163 működési engedéllyel rendelkező *ifjúsági klub* élt, 1982-ben 143. Ez a csökkenés is jelzi, hogy a fiatalok érdeklődése megcsappant a klubélet iránt. Úgy tűnik, hogy a klubok egy része jelenleg nem találja helyét, szerepét, funkcióját. Az ifjúsági klubok többsége napjainkban az útkeresés időszakát éli. Az egyik legfőbb gondot — néhány kivételtől eltekintve — az jelenti, hogy a klubok egyre kevésbé kisközösségek, inkább állandóan változó összetételű alkalmi csoportosulások. A legjobb klubok kis létszámmal működnek még ma is. Az elmúlt évek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy jól működő klubközösségek többnyire rátermett klubvezetők körül alakultak ki (pl. Kisújszállás: Delta, Jászberény Lehel Vezér Gimnázium, Szolnok: Ívfény, Törökszentmiklós: Csikós József Klub...). Az elmúlt években kialakított klubhelyiségek ma is megvannak, egyrésztük azonban kihasználatlan. Az öt-tíz éve beszerzett felszerelési tárgyak, audovizuális eszközök többsége elhasználódott, pótlásukra ma mind kevesebb lehetőség nyílik.

A rendszeres klubélet szokásának kialakításában, a KISZ-életre való felkészítésében és az ifjúsági klubok utánpótlásának nevelésében egyre komolyabb szerepet tölt be az 1980. óta több helyen megalakult nyolcadikosok klubja.

Az *iskolákban* az úttörőcsapatok és a KISZ-szervezetek tartalmi tevékenysége egyre inkább az iskolai nevelőmunka szerves részévé vált. Közös feladatuk a művelődési igények felkeltése, a művelődési szokások kialakítása és megszilárdítása is oly módon, hogy az iskolákból kikerülve a fiatalok legszélesebb rétegei a mindennapi kultúra széles skáláján önállóan is megtalálhassák a számukra legmegfelelőbb formákat.

Napjaink fokozott közös felelőssége a hátrányos helyzetű, és a nehezen nevelhető fiatalok sorsának, körülményeinek enyhítése, segítése. A pedagógus KISZ-alapszervezetek ebben a kérdésben is sokat segíthetnek — mint ahogy némely területen eddig is tették.

Az iskola és a KISZ-szervezet közötti kapcsolat minősége a fiatalok többségének alapvető és meghatározó munkát, modellt nyújt. Sajnos az iskolai KISZ-szervezetek munkájának segítése nem vált mindenhol a nevelőtestület közös ügyévé.

Az iskola nyitottsága, a lakóterületen élők szabadidejének eltöltésében, a szórakoztatásban komoly tényezővé válhat, sokat segíthet az egyén — család — iskola jelenlegi távolságának csökkenésében.

A *művelődési házak* és a KISZ-szervezetek között szinte minden településen széleskörű az együttműködés, melynek tartalma azonban nagyon eltérő.

Ez nagymértékben a kialakult személyes jó kapcsolatok függvénye. A szóra-koztatva művelődés színvonalas modellje nagy segítséget nyújthat az egyének számára az önálló művelődés formáinak keretében. A KISZ kezdeményező szerepét a már művelődő rétegek igényeinek kielégítésén túl a még nem művelődő fiatalok kulturális életbe való bevonása területén sürgető erősíteni.

Az ifjúság számára elsősorban az amatőr művészeti mozgalomban és az ismeretterjesztési formákban nyújtanak művelődési házaink megfelelő lehetőségeket. A jövőben fokozottabban kellene arra törekedni, hogy a meglévő és eredményesen működő kisközösségek stabilizálódjanak, és a gazdasági fejlődést nyomon követve vonzó formákat tudjanak kínálni a fiatalok számára. (Pl.: számítógép-építők klubja...)

A *könyvtárakkal* való együttműködést nagyban segítette a most befejeződött három éves „*Olvasó Ifjúságért*” mozgalom. Az első év döcögő indítását követően egyre több településen erősödött a kapcsolat a könyvtár és a KISZ-szervezetek között. A három év alatt 180 KISZ-alapszervezet és 1982-ben 42 könyvtár kapcsolódott a mozgalomhoz. A könyvtári adatot figyelembe véve ez a szám országosan a legjobb eredmény volt. A pályázat nagyfokú önállóságot biztosított a résztvevők számára. Ennek eredményeként a könyvtárak egyre több klubszerű programot szerveztek, (író-olvasó találkozók, vitákat, beszélgetéseket...)

Kedvező törekvés, hogy akkor, amikor az olvasásra fordított idő általánosan csökken, és az olvasás szerepét egyre inkább a tömegkommunikációs eszközök veszik át, megőrizzük a fiatalok körében az olvasás presztízsét.

Fejlődés tapasztalható a *múzeumi hálózattal* való közös munkánk színvonalában is. A honismereti gyűjtőmunkába és mozgalomba a fiatalok szívesen és eredményesen kapcsolódtak be. A Hazai tájakon pályázat azonban még mindig nehezen jut el a fiatalok szélesebb közzéseihez. Ezen a területen a jövőben nagyobb eredményre törekszünk, elsősorban újszerű akciók, formák keresésével.

A megyei *Moziüzemi Vállalattal* elsősorban az Országos Ifjúsági Filmnapok szervezésével és lebonyolításával erősödött a kapcsolatunk. A filmklubok alakításában azonban a KISZ-szervezeteknek a jelenleginél nagyobb kezdeményező szerepet kell vállalniuk, hiszen ez a forma nagyszerű lehetőséget nyújt a kisebb közösségek, (a mikroréteg) igényének kielégítésére.

A *Szigligeti Színház* előadásai eljutnak a fiatalokhoz. Ifjúsági bérletek és tájelőadások tartásán túl az „iskolaszínház” produkciói jelenthetnek az ifjúság irodalmi és színházi nevelésében példát.

Támogatjuk az olyan kezdeményezéseket, ahol egy-egy pedagógus KISZ-alapszervezet védnökséget vállal az előadások előkészítése, szervezése felett (pl.: 633. sz. SZKI).

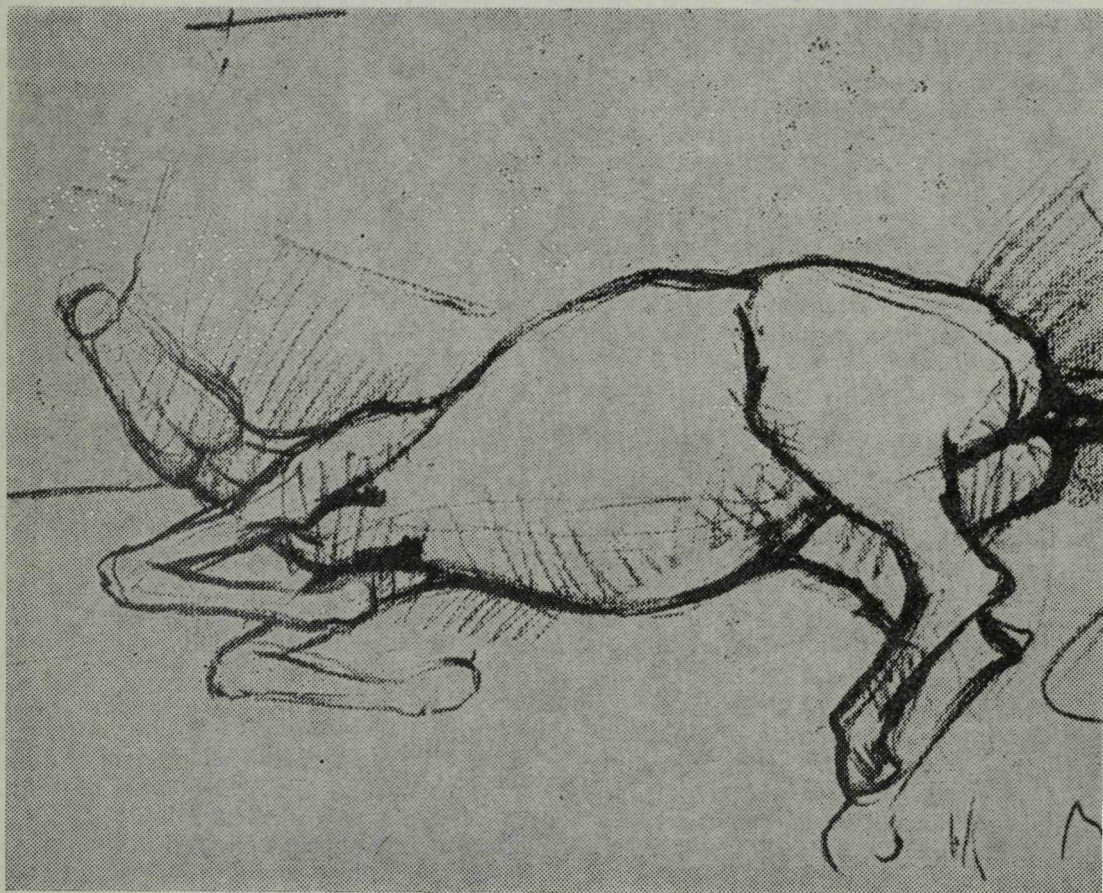
Az amatőr együttesek örömmel fogadták a színházi szakemberek „nyitását”, egyre több csoport munkáját segíti és kíséri figyelemmel a színház egy-egy fiatal művésze.

A *Tudományos Ismeretterjesztő Társulat* sajátos lehetőségeivel vesz részt a fiatalok szabadidejének eltöltésében: előadások, tanfolyamok, sorozatok szervezését vállalják. Együttműködésünket eddig alkalomszerűség jellemezte. Jóval lényegesebb szerepet tölthetnének be a szórakozási igények kielégítésében a *vendéglátóipari létesítmények*. Ezen a területen azonban még mindig az üzleti érdekek a meghatározók. Az alkoholmentes szórakozás nem tartozik a támogatott formák közé.

Vannak olyan fiatalok is, akik az eddig felvázolt lehetőségek egyikével sem élnek, és zömmel álközösségekben, álértékeket követve „szórakoznak”, „művelődnek”. A *deviáns* magatartású fiatalok azonban legbelül ugyanúgy elvárják a törődést mint azok akik már megtalálták a számukra megfelelő formákat. Felismerve azt, hogy a hagyományos módszerekkel velük nem tudunk szót érteni, új, az eddigiektől eltérő módon kell közelítenünk feléjük. Nem nyugodhatunk bele abba, hogy velük főleg rendőrségi hírekben, és jelentésekben találkozunk.

E néhány adat és összefüggés felvázolása csupán a jelenlegi helyzet és lehetőségek regisztrálására alkalmas. Az új követelményeknek megfelelő tartalmi munka kibontakozását erősítő tényezőket tovább vizsgáljuk, melynek tanulságait a Jászkunság egy későbbi számában szeretnénk a nyilvánosság elé bocsátani.

VASS LAJOS—BUDAINÉ KISS MÁRIA—GYURICZA PÉTER

Régészet, történelem és történelemszemlélet

Általában a régészeti ásatások, kiállítások látogatóinak kérdései, visszajelzései alapján, továbbá az általános és középiskolai tantervbe beágyazott régészeti ismeretanyag történeti értékelése kapcsán sok olyan elméleti probléma vetődik fel, amelynek tárgyalása a szélesebb olvasóközönség számára is fontos tanulságokkal szolgálhat. Mindez alkalmat nyújthat arra is, hogy a régészettudományról — különösen az ősrégészetről — kialakult misztikus, sokszor kifejezetten romantikus képet árnyaltabbá tegyünk és a történettudományokon belüli tényleges helyét megvilágítsuk.

A régészettudomány főként az emberi fejlődés azon időszakait választja vizsgálatának tárgyául, amelyekből nem, vagy alig állnak rendelkezésre írott források. Az ásatások egykori települések, temetkezések, használati tárgyak sorát hozzák napvilágra, s e közvetett információk alapján igyekeznek a régész következtetni az illető kor emberére, életmódjára. A részletadatok elemzése, majd szintézise egy átfogó történeti kép modelljét vázolja fel, s e rendszeren belül értelmezhetők az illető kor eseménytörténeti folyamatai. Ez az első megítélésre oly egyszerűnek tűnő történeti-rekonstrukciós eljárás azonban számos módszertani nehézséget hordoz magában. Így lényeges momentum az, hogy a régész a hajdan élt népek komplex kultúrájából, azaz szociokultúrás rendszerekből csupán egy igen szűk részt, az anyagi kultúrát képes megragadni. Rejtve marad tehát az anyagi kultúrát hordozó népi egység mibenléte, antropológiai meghatározottsága, s legtöbbször az általuk beszélt nyelvről sem tudunk pontosat. Ezen oknál fogva a régészet az egy bizonyos földrajzi területen belül szisztematikusan ismétlődő sajátos leletgyűttesekre, azonos típusú településekre, hasonló rítusú temetkezésekre nézve használja az *egy régészeti kultúra* gyűjtőfogalmat. A régészeti (anyagi) kultúrában megfigyelhető jellegzetességeket úgy tekintjük, mint az egykori népességet egységgé fűző, közös szociális tradíciók konkrét kifejezéseit, megnyilvánulásait. Ilyen megközelítésben bizonyos eszközök, tárgyak nem csak azért hasonlítanak egymáshoz és nem csak azért alkotnak egy régészeti típuscsoportot, mert azonos időben és azonos módon használták őket, hanem főként azért, mert olyan emberek kezemunkáját viselik magukon, akiket az azonos technológiában, díszítési stílusban megnyilvánuló közös szociális tradíciók kötnek össze. Ilyen alapon a régész a feltárt anyagi kultúrából következtethet a népességre, de nem tudhatja egyértelműen, hogy az illető régészeti kultúra pontosan milyen etnikus egységnek felel meg. A magyar honfoglalás időszakából idézhetnénk egy példát erre a megállapításra: A leletanyag elemzése alapján nagyjából egységes és tipikusnak mondható Kárpát-medencei „honfoglaló” régészeti kultúra áll előttünk. Ugyanakkor pusztán a tárgyi emlékeanyag vizsgálata nem teszi lehetővé, hogy a főbb vonalaiban körvonalazható honfoglaló népességen belül törzseket mutassunk ki, pedig az írott források alapján e törzsek léte köztudott. E fenti eset ellentétére is hozhatunk példát a recens néprajzi megfigyelések sorából. Ausztráliából ismerünk olyan etnikailag egységes népcsoportot, amely az év különböző évszakaiban, az

eltérő lehetőségekhez alkalmazkodva, különböző eszközöket használ, azaz az anyagi kultúrája az évszakoknak megfelelően más és más. Ebben az esetben tehát a négy különböző régészeti kultúráként jelentkező komplexum ugyanazt az etnikus egységet takarja.

A fenti fejtegetések talán elegendő bizonyítékul szolgálnak ahhoz, hogy a régészeti (anyagi) kultúrán keresztül mennyire nehéz pontosan definiálni az emberi közösségek mibenlétét. Másként fogalmazva, a régészeti (anyagi) kultúra és etnikus egység közötti kölcsönösen egy-egyértelmű, direkt megfeleltetés elméletileg egyáltalán nem megalapozott. Természetesen ugyanez a helyzet, amikor továbblépünk és régészeti kultúrát, etnikus alakulatot, nyelvi, antropológiai vagy éppen politikai egységet akarunk egymásravezíteni. Mindezek alapján világossá válik annak a mechanikus, leegyszerűsítő történelemszemléletnek a tarthatatlansága, amely az egy anyagi kultúra — egy nép — egy nyelv stb. elvet követi. Sajnos történelemoktatásunkban is sokszor fellelhető ez a csábító, gyakran igen kézenfekvőnek tetsző „magyarázat”. Az előbbieket ellenére a régészeti kiállítások azonos eszköz-, tárgy- és ékszertípusait felvonultató vitrinjei az egykori emberről, tevékenységeiről, közösségéről vallanak, anélkül, hogy e közösségi kategóriákat pusztán e leletek alapján egyértelműen definiálhatnánk, körvonalazhatnánk.

A régészeti (anyagi) kultúrában kimutatható változásokat, a leletanyagban észlelhető formai (tipológiai) változásokat a régészettudomány a múlt század vége óta igyekszik az emberiség történelmi-társadalmi fejlődésének főbb korszakváltásaival összhangba hozni. Először Christian J. Thomsen dán tudós volt az, aki a régészeti leleteket anyaguk alapján csoportosította (kő, bronz, vas), s e csoportokról azt tartotta, hogy az írott történelem előtti kor három egymást követő időszakát képviselik. Ezzel egyszersmint fejlődéstörténeti sorba rendezte a leleteket, lelet típusokat, másrészt egy-egy társadalmi fejlődési foknak feleltette meg azokat. Ugyanakkor ez a technológiai alapon megállapított sor egy időrendi periodizáció alapjait jelentette, amit „három korszakos rendszerként” emlegetnek a régészek (kőkor, bronzkor, vaskor) és amely főbb vonalaiban ma is használatos a régészeti terminológiában. Ez volt tehát az első lépés azon törekvés felé, hogy a kiásott tárgyakon keresztül az egykori embert, annak történetét valamiképpen megfogják, materiálisan dokumentálják. Ezt követően Charles Darwin evolucionista elmélete gyakorolt döntő hatást a korabeli történettudományokra, így a lassan önálló disciplinává formálódó régészetre is. Ennek hatására a régészeti kultúrák által megtestesített népek társadalmi fejlődése került főként a vizsgálatok előterébe. Lewis Henry Morgan az emberi társadalom egy vonalon futó (unilineáris) fejlődését rajzolta meg, s ebben három fokozatot állapított meg: vadság, barbárság, civilizáció. A Morgan által felállított modell azt volt hivatva megmagyarázni, hogy a kezdeti rokonsági alapon szerveződő szociális rendszer miként alakult át területi alapon szerveződő politikai hatalommá. Ezt a lényegi változást a civilizáció kialakulásával, azaz a magántulajdon, a városok és az írás megjelenésével hozta lényegi összefüggésbe. Ez az evolucionista szemlélet Karl Marx és Friedrich Engels munkáiban is továbböröklődött, hangsúlyozták a néprajzi megfigyelések alapján a kapitalizmust megelőző társadalmi formációk továbbélését, az „élő őstörténetet”, az őstörténet aktualitását. Behatóbban elemezték a magántulajdon és az állam kialakulása közötti kapcsolat természetét, továbbá az egyén, a munka és az emberi közösség összefüggésrendszerét. Lényeges megállapítás volt Marx részéről, hogy

az államiséget megelőző időszakot is szervesen az emberiség előtörténetéhez tartozónak ítélte és a történelem kezdetét „az első történelmi tett”-tel, azaz az anyagi élet termelésének kezdetével hozta összefüggésbe. Ezzel meghaladta Hegelnek azt az álláspontját, mely szerint az állam a társadalommal azonosítható és az államiség kialakulásától számítható a történelem kezdete. Ez a vélemény tehát korábban az írott történelem kezdetéhez rendelte az egyetemes történelem kezdetét, így a megelőző fejlődést kizárta a történelem hatóköréből és valamilyen ősökbe utalta vissza. Tulajdonképpen az utóbb vázolt elméleti megfontolás nyilvánul meg olyan helytelen elnevezésekben, mint „Praehistoria — történelem előtti kor”. E koncepcióban a természet- és társadalomtörténet mesterségesen elválik, pedig az előbbinek az utóbbiba való folyamatos átmenetét az ember kialakulásának folyamatában jól nyomon követhetjük.

Marx és Engels társadalmi formációinak fejlődési sorában legelől található az ősközösség, amely az ázsiai, illetve az antik formákat közvetlenül megelőzi. Ez a régészeti (anyagi) kultúrában a kőszerszűk megjelenésétől a vas első használatáig terjedő időszakot jelenti e szerzők szerint. Az ősközösségen belül a vadság és a barbárság egymást követő fejlődési fázisait különítik el, s e két szakasz nagyjából megfelel a halászó—vadászó—gyűjtögető életmódnak, illetve a letelepült termelő gazdálkodásnak. Az egyenesvonalú fejlődésmenet elméletébe jól illett egy olyan átmeneti állapot, amit a pásztorkodás jelentett volna az említett két gazdálkodási mód között. Az őstörténetnek ez a periodizálása, ilyen módon való tárgyalása sokáig meghatározta a történettudományok további fejlődését. Sajnos például a mai magyar szakirodalom sem nyújt sok újabb információt az elsődleges formáció elméletéhez, noha a külföldi kutatás könyvtárakat kitevő újabb alapvetésekkel rendelkezik. Marx és Engels a matriarchátus és patriarchátus időrendileg egymást követő rendszerét valószínűsítette az ősközösségen belül. Itt az első munkaközösségek rokonsági rendszeren alapultak, így a család, nemzetség, törzs a társadalmi termelés ekkori szinterei. E fogalmak pontos értelmezése, időrendje csak a legújabb régészeti, antropológiai, néprajzi irodalom nyomán vált világossá és a korábbi elképzelések sok tekintetben módosításra is szorultak.

Oscar Montelius e század elején Európa nagyobb földrajzi egységein belül különleges eszköz- és fegyvertípusok fejlődési sorozatát állapította meg, s a rokon vonások segítségével szomszédos régiókat hasonlított össze. E módszerrel, a kapcsolatok egész láncolatán át Európa fejlődését igyekezett Egyiptom és Mezopotámia területéhez illeszteni. Ezen túlmenően feltételezte, hogy a legtöbb innováció a Közel-Keletről, az első civilizációk kialakulásának területéről jutott Európába. Az elő-ázsiai hatások e feltételezett „vándorlása” a diffúzió elméletének egyik megnyilvánulása. A két világháború közötti idősakra az egyiptomi és mezopotámiai királylisták alapján a Közel-Kelet abszolút időrendje meglehetősen biztossá vált. Ezzel szemben Európában a régészeti leletek datálására semmiféle biztos adat nem állt rendelkezésre. Érthető volt tehát az a törekvés, hogy e két nagyobb egység fejlődését valamilyen közvetítő terület, vagy lelet-együttesek segítségével összekapcsolják, s így Európában is biztos történelmi kronológiát teremtsenek. Ezt a célt igyekezett megvalósítani Gordon Childe, aki a diffúziós iskola egyik legjelesebb képviselője, materialista szemléletű művelője. Régészeti koncepcióját öt alapul szolgáló axiómára építette fel:

1. A közel-keleti civilizáció rendkívül archaikus.
2. A civilizáció terjedhet.
3. A civilizáció elemei a Közel-Keletről terjedtek Európába.
4. A közel-keleti tárgytípusok, amelyek ott történetileg jól datálhatók, az őskori Európa történeti kronológia-kereteihez teremtenek alapot.
5. Az európai őskori kultúrák szegényesebbek, mint az egykorú közel-keletiek.

Childe ilyen elméleti alapvetés után a nyugat-anatóliai Trója városának egymás fölé rétegződött maradványainak párhuzamát az Alduna melletti Vinča nevű lelőhely tell-településének leletanyagában mutatta ki. A két említett terület között, az axiómák következményeinek megfelelően, direkt kapcsolatokat feltételezett, s miután Trója I városát i. e. 3000 körülre helyezték időben a közel-keleti eredmények alapján, így az annak megfeleltetett Vinča kultúra kezdetét is ide datálta. A másik lényeges kulturális, időrendi összefüggést Childe a közép- és észak-európai gazdag bronzkori temetkezések, valamint a mükénéi aknasírok között látta. Utóbbiakat a krétai, egyiptomi kapcsolataik, kölcsönös importleleteik alapján i. e. 1600 körülre helyezte. Ezek az adatok egészen az 1950-es évekig, a rádiokarbon mérések megjelenéséig, az európai őskor időrendjének egyedüli fix-pontjait szolgáltatták. Mindezek a tények már kutatástörténeti folyamatukban szemlélve is ékesen illusztrálják a Balkán kulturális közvetítő szerepét a Közel-Kelet és Európa kontinentális területei között. A Kárpát-medence jelentősége abban van, hogy őskori kultúrái sok esetben az égei, közel-keleti kisugárzásnak a legészakabbi peremterületéhez tartoztak, s történeti jelentőségüket is ez határozza meg.

Gordon Childe közel-keleti munkásságának további lényeges eredménye, hogy az őstörténeten belül — Marx és Engels fejtegetéseit továbbfejlesztve — két lényeges fordulópontot állapított meg. Az egyik a Neolit Forradalom, a másik a Városi Forradalom. Az előbbi gyökeres változást jelentett ember és környezet viszonyában, ugyanis a természeti javak kihasználásán alapuló halász— vadász—gyűjtögető életmódot felváltotta a szükségleteket előállító termelő gazdálkodás. Ez a változás mindemellett a megelőző több százezer éves fejlődéshez képest néhány évezreden belül zajlott le, tehát ilyen megfontolásból alkalmazható rá a „forradalmi” jelző. Az újabb ásatási megfigyelések, a természettudományos vizsgálatok adataival kiegészítve bizonyították, hogy a Marx—Engels által feltételezett önálló pásztorkodás, mint átmeneti formáció, nem tartható fenn, az csak a termelő gazdálkodással összefüggésben jelent meg. Lényeges megállapítás az is, hogy a termelő gazdálkodás kezdettől komplex életmódot feltételez, amelyben a vadászat—halászat—gyűjtögetés továbbra is megtalálható az állattartás és növénytermesztés dominanciája mellett.

A termelő gazdálkodás régészeti (anyagi) kultúrában kimutatható jellegzetességeként tartotta számon Childe a falusias települési formát (ahol esetenként több ezer ember is koncentrálódott), az agyagból formált és égetéssel tartóssá tett kerámiát és a csiszolt kőeszközöket.

Childe a civilizációt alkotó város kialakulásának körülményeit, a társadalmi szervezetben bekövetkező változások lényegét a szociálisan magasan szervezett népesség nagyfokú koncentrációjában, a specializált munkában, a többlettermék központi begyűjtésében, az osztálytagozódásban, a jól strukturált és területi alapon szervezett politikai hatalomban látta. E jellegzetességeket a régészeti forrásokban a monumentális közmunkák (templomok, paloták, raktárépületek, öntözési rendszerek), a hosszú távú kereskedelem, a standardizált

nagy művészeti alkotások, az írás, az aritmetika, geometria, asztronómia meglétével tartotta bizonyíthatónak.

Gordon Childe a fenti régészeti-történeti modelljével nagyban továbbfejlesztette a korábbi, őskorral kapcsolatos elképzeléseket és alapul szolgált az újabb multi-lineáris fejlődési elméletekhez. Ezek a több utas társadalmi fejlődés mellett, az egymástól távol eső területek önálló, speciális színezetet felmutató kulturális sajátosságait hangsúlyozzák. A mai angolszász kutatás komoly irodalommal rendelkezik olyan elméleti, gyakorlati vizsgálatokról, amelyek az egyenlő jogú társadalom és az állami társadalom közötti lépcsős és rétegződővé váló társadalom kritériumait, problémáit vitatják. E munkák vezető teoretikusai közül Elman Service és Morton Fried neve mindenképpen említésre méltó.

A régészettudomány szempontjából ugyancsak fontosak voltak Polányi Károly gazdasági-antropológiai tanulmányai. Ő ismerte fel azt a klasszikus antivitás piaci gazdálkodását megelőző gazdasági szervezetet, amelyben a termelt javakat egy központi személy gyűjtötte össze és osztotta újra szét. Ez a központi személy a királyi hatalom kritériumait ki nem elégítő úgynevezett „főnök”, akinek létét néhány néprajzi példa is bizonyítja. Ez a leírt „palotagazdálkodás” — a központi begyűjtés helye után elnevezve — volt jellemző például a bronzkori Knossosra és Mükénére is.

Az európai ősrégészet a C—14 alapú kormeghatározás bevezetését követően forradalmi változáson ment át, időrendje biztosabb alapokra került. Számos korábbi nézet ennek következtében új megvilágításba került, s ennek megfelelően szükségessé vált egy újabb Gordon Childe igényű szintézis, amely a friss eredményeket ötvözi egységes történeti képpé. Ezt a munkát Colin Renfrew végezte el, aki az „új archaeológia” által jelölt komplex szociokultúra egységét vizsgáló iskola képviselője.

Manapság a régészet a korábbi tárgy-orientálta időszakából a problémaorientáltság korszakába lép, ahol az ásatásokon szerzett részadatokat működő modellek egységébe integrálja, s így igyekszik vizsgálni a társadalmi-történelmi folyamatokat.

A fentiekben a régészettudomány kialakulásának, disciplinálttá válásának folyamatát igyekeztük felvázolni, s ezzel a történettudományokon belül elfoglalt sajátos helyét megvilágítani. Néhány konkrét példa felvillantásával talán jelezni sikerült a régészet hatókörét a történeti rekonstrukció folyamatában, s a történetiség érvényesülését a régészeten belül.

RACZKY PÁL

IRODALOM:

1. The Cambridge Encycloedia of Archaeology (Ed.: Andrew Sherratt). Cambridge, 1980.
2. Redman, C. L.: The Rise of Civilization. San Francisco, 1978.
3. Hole, F.—Heizer, F. H.: An Introduction to Prehistoric Archaeology. New York, 1965.
4. Childe, V. G.: The Dawn of European Civilization. London, 1957.
5. Clarke, D. L.: Analytical Archaeology. London, 1978.
6. Moderne Probleme der Archäologie (Hrsg.: Otto, K.—H.—Brachmann, H.—J.) Berlin, 1975.
7. Renfrew, C.: Before Civilization. Harmondsworth, 1973.
8. Ancient Civilization and Trade (Eds.: Sabloff, J. A.—Lamberg—Karlovsky, C. C.) (Albuquerque, 1975.)
9. Ranking, resource and exchange (Eds.: Renfrew, C.—Shennan, S.) London, 1982.
10. Ágh Attila: Az őstörténet aktualitása. Budapest, 1973.
11. Tókei Ferenc: A társadalmi formák marxista elméletének néhány kérdése. Budapest, 1977.
12. Haas, J.: The Evolution of the Prehistoric State.
13. Hodder, I.: Symbols in Action. Cambridge, 1982.

Versenyképességünk — realista szemmel

(Fiatal Közgazdászok Országos Konferenciája—1984.)

Január végén ismét Salgótarjánban került megrendezésre a Fiatal Közgazdászok Országos Konferenciája, ami immár több mint 10 éves hagyomány. Témája mindig a legaktuálisabb gazdasági probléma, ha egyáltalán ki lehet ezt választani a sok égetően fontos kérdés közül. Meghívott előadók, általában felsőszintű gazdasági vezetők fejtik ki véleményüket egy-egy előadás keretében, majd válaszolnak a hallgatóság által felvetett problémákra.

A konferencia témája ezúttal is egy szinte mindenkit érdeklő kérdéskör volt, „versenyképességünk — realista szemmel”. Hat előadás hangzott el, ezek általunk lényegesnek tartott gondolatait emeljük ki.

„Nemzetközi versenyképességünk a KGST-ben” címmel Káplár József külkereskedelmi miniszterhelyettes előadása nyitotta meg a sort. Sokak véleményével ellentétben szerinte igenis létezik verseny ezen a piacon, sőt napjainkban ez egyre inkább erősödik. Az 50-es, 60-as években elkezdett erőteljes profilírozás nem fejeződött be, a folyamat elhalt. Sok területen párhuzamos kapacitások épültek ki az országokban — így a verseny kizárása nem sikerült. A magyar vállalatok sok konkurens termékkel találják szembe magukat.

A külkereskedelem államközi megállapodásokon, legfelsőbb szinten aláírt éves egyezményeken alapszik. A kialakított keretek kötelezőek, de konkrét tartalommal az egyes vállalatok töltik meg azokat. Ez pedig komoly piaci munkát követel. A 70-es évek közepétől szinte teljesen megszűnt az az ellenőrzési gyakorlat, mely szerint az új és jobb termék ugyanannyiba kerül, mint a régi, korszerűtlen. Előtérbe került az árkérdés.

Problémát jelent (s főleg a magyar vállalatoknak) a gazdaságosság kérdése, ami ezen a területen elsősorban népgazdasági szinten értendő. Egy termék (csoport) gazdaságtalanságát kompenzálhatja az ellenértékként kapott létfontosságú áru. Ezek szerint az egyes vállalatok exportját nem a gazdaságosság motiválja, az a népgazdasági érdeknek alárendelt.

A magyar export gazdaságosságáról nem beszélt az előadó, tény viszont, hogy a kifizetődőnek tartott termékeink exportját csak szerény mértékben (5—6%) tudjuk emelni a jelenlegi kontingens rendszerben.

Igen jelentős forgalmat bonyolítunk le konvertibilis valutában a KGST-n belül, aminek eredménye számunkra kedvező. Ennek folytatása a következő tervidőszakban azonban nem egyértelmű, elképzelhető e konstrukció felszámolása is.

A versenyképesség leggyengébb tényezője ezen a piacon az áruval együttjáró szolgáltatások nyújtása, szervizhálózat kiépítése. A miniszterhelyettes megítélése szerint a magyar vállalatok ellenben élenjárók e tekintetben. Pl. az Ikarus és a Videoton szervizhálózata a szovjet piacon minden igényt kielégítő.

Az előadás egésze azt próbálta bizonyítani, hogy mennyire létező és komoly verseny uralkodik a KGST piacán. Erről nem sikerült meggyőzni a hallgatót. Az import verseny a magyar piacon sem érvényesül. Ismerve a baráti országok gazdasági mechanizmusát, indokolatlannak tűnik feltételezni, hogy a magyar termékek viszont versenyt keltenek.

Konvertibilis külkereskedelmünk meghatározó területével, Közös Piaci versenypozíciókkal foglalkozott előadásában Balázs Péter, a Külkereskedelmi Minisztérium brüsszeli kereskedelmi tanácsosa. Szavait nagy érdeklődés kísérte, mivel előadásában több gyakorlati problémára kitért és olyan kérdéseket vetett fel, melyekkel mindennapi munkája során találkozik.

A Közös Piac Magyarország számára alapvetően fontos piac, közeli, nem helyettesíthető és tradicionális. Konvertibilis kivitelünknek és behozatalunknak több mint egyharmadát bonyolítjuk le ezekkel az országokkal. A mi szerepünk a Közös Piac külkereskedelmében természetesen ennél sokkal jelentéktelenebb. Exportjunktól 1⁰/₀-kal, importjunktól 0,5⁰/₀-kal részesedünk.

A magyar export fejlődési lehetőségeit konjunkturális, kereskedelempolitikai és teljesítménybeli korlátok akadályozzák. A Közös Piac erőteljes intézkedésekkel védi mezőgazdaságát és az ipari válságágazatokat. Protekcionista intézkedéseik érzékenyen érintenek bennünket, ez ellen tenni azonban nem tudunk. Ennek a politikának egyenes következménye az ellenünk indított dömping-eljárások nagy száma, amit az utóbbi években sikeresen kivédtünk. Nagyobb lehetőségeink a mezőgazdaság területén vannak. Árgarancia megállapodásunk van pl. a borra, sertéshúsról, sajtra. Ezek szerint, mi adott ár alatt nem értékesítünk, a Közös Piac pedig ezekre a termékekre pótléközvést nem alkalmaz.

A már régóta bevezetett speciális termékeinkkel kevesebb a gondunk. Ilyenek a sertéshús, szalámi, kolbász, húskészítmények, zöldség, gyümölcs, paprika, méz, nyúl és a bor.

Hazai teljesítményeink javulásuk ellenére is korlátozóak. Alapvető problémák vannak a minőséggel, az árualapok feltárással, a mennyiségekkel és a szállítási határidők betartásával. Árunk a konkurenciához képest túl magasak, ezért nem egyszer előfordul, hogy már megszerzett piacról esünk ki, ahová a visszatérés lehetetlen. Ajánlati munkánk gyenge, exportőreink lassan reagálnak, döntésképességüket korlátozza a szervezeti rendszer. Ma még inkább a termelők ügyeit intézzük, a piac ügyei helyett.

A most bevezetett párhuzamos külkereskedelmi jogokkal kapcsolatban az előadó megemlítette, hogy ezek nem új árualapot tárnak fel, hanem legtöbbször ugyanazt az árut ajánlják, ugyanannak a vevőnek. Azt kell elérni, hogy a külkereskedelmi vállalatok közvetítsenek a termelők felé, beleszólhasznának az értékesítési elképzelésekbe, amihez az eddig megteremtett lehetőségek kevésnek bizonyultak. Javítani kell még a külkereskedelem eszközellátottságát is, hogy a vállalat finanszírozni tudja a piacon saját jelenlétét. Végezetül, de nem utolsósorban jelentősen javítani kell marketing munkánk színvonalát.

Tarafás Imre a Magyar Nemzeti Bank osztályvezetője árfolyampolitikánk exportra gyakorolt hatásának tükrében foglalkozott nemzetközi versenyhelyzetünk alakulásával. Számításai eredményeként rámutatott arra az ellentmondásra, miszerint a forint árfolyamát az amerikai dollárhoz kötjük — valutakosarunkban ugyanis sokkal nagyobb a dollár részaránya, mint a nyugat-európai valutáké — amikor éppen a nyugat-európai országokkal állunk sokkal szorosabb kereskedelmi kapcsolatban.

Mezőgazdaságunk versenyképességéről, meghatározó tényezőiről Papócsi László a MÉM miniszterhelyettese beszélt. Részletesen érzékeltette az aszály okozta károkat. Mintegy 900 000 tonna gabona hiányzik a mezőgazdaság árualapjából. Ennek következménye, hogy az ágazat külkereskedelmi mérlege is hiányt mutat. Csökkentésére az állattenyésztésben rejlő lehetőségek maximális kihasználásával próbálkozhatunk.

Az ágazat exportja, a kedvezőtlenül alakuló konjunktúris okok miatt, csökkenő volumenű a nyugat-európai tőkés országokkal. A fejlődő országokkal meglévő, dinamikusan növekvő forgalmunk is megtorpant. A világszerte kínált gyors ütemű szélesedésével és a fizetőképes piacok beszűkülésével a termékek minősége egyre hangsúlyosabbá válik. Ezen a téren van még mit tennünk. Örömteli viszont, hogy a fejlett tőkés országok nagyon szigorú állategészségügyi és higiéniai előírásainak termékeink és húsiipari üzemeink megfelelnek. Export termékstruktúránk 50%-a növényi, 50%-a pedig állati eredetű termék, ami adottságunkat figyelembe véve elfogadható. Kedvezőtlen ellenben, hogy a folyamatos csökkenés ellenére még mindig magas a feldolgozatlan termékek aránya.

Versenypozíciónk javítását a hazai fejlesztések előtérbe állításával érhetjük el. A fejlesztés azonban rendkívül importigényes és így erősen korlátozott. Ki kell alakítani a mezőgazdaság hazai ipari háttérét. Ez a folyamat már megindult, de folytatása központi intézkedéseket igényel.

Papócsi László véleménye szerint feltétlenül szükséges a szabályozó rendszer továbbfejlesztése, mert mai gyakorlata több esetben nem felel meg a gazdálkodás igényeinek.

Juhász Ádám államtitkár az ipar szemszögéből vizsgálta versenyképességünket, főleg annak belső tényezőit. 1983-ban cserearányaink tovább romlottak és ez a tendencia már tíz éve folyamatosan tart. Mit tudunk tenni a helyzet javítása érdekében? Az import korlátozása a jövőben, de már ma sem járható út, túl sokat kockáztatunk. Az export fokozása viszont ilyen szerkezet mellett további cserearányromláshoz vezet.

Ebben az időszakban visszafejlődtünk a stagnáló fejlődő országok közé. Néhány távolkeleti ország (Tajvan, Dél-Korea) már utolérte a magyar gazdaságot. Ennek oka szerinte, hogy a magyar vállalatok így is meg tudnak élni. De miért tudnak jól élni?

Megítélése szerint az árakban keresendő az ok. Minden tényező, mutató romlik vállalati szinten, de a nyereség nő — ez pedig a gyakorlatilag korlátlan áremelési lehetőség miatt van így. Rendkívül lazák az áraink, így a vállalatok csekély erőfeszítéssel tisztes eredménynövekedést érnek el — szemben a népgazdasággal. A mai körülmények között a vállalatok tömeges tönkremenése természetes jelenség lenne, mégis alig egy-két tucat mutat csak ki veszteséget.

Teljesítményhiányos állapot uralkodik a gazdaságban, egyáltalán nem érvényesül a hatékony teljesítményrendszer. Egy gazdaságot nem lehet arra építeni, hogy a benne résztvevők belátják-e, megértik-e, hogy másképpen kell dolgozni.

Ösztönözni kell a vállalatokat felső korlát, plafon nélkül, a tönkremenés lehetőségével. Semmiképpen sem elfogadható az a mai gyakorlat, mely szerint „lesöprik a jól dolgozók padlását”.

A fentieknek két oka van Juhász Ádám szerint:

- A szabályozó rendszer hatékonysága alacsony, elégtelen.
- Az árrendszer (ár) nem mérce, nem méri objektíven a teljesítményeket.

Jelenleg nem azonos feltételek között versenyeztetjük a vállalatokat. Alapvető eltérések vannak a szabályozó rendszerben, pl. az állami ipar, a termelőszövetkezetek ipari részlegei és a kisvállalkozások működési, gazdálkodási feltételeiben. Meghatározó kérdéskör a bérszabályozás. Csak a valós többletteljesítmény után járhat többletbér. A GMK-nál, VGMK-nál ez a többlet többé-kevésbé megvan. Mért nem lehet ezt egyszerűen a vállalatokra is alkalmazni?

A jelenlegi kereteken belül a többletet kidolgozókkal szemben az egész kollektíva ellenérdekelt, ez pedig egyértelműen a teljesítmény visszatartásához vezet. Az ipar munkaerőhelyzete nem kedvező. A létszámcsökkenés mértéke évi 2,5—3% (25—30 ezer fő). A gépiparban a csökkenés 5—8%-os. Ezt a létszámcsökkenést nem a termelékenység emelkedése szabadítja fel. Egyszerűen a körülmények (nem utolsósorban a bérkörülmények) miatt távozik a munkaerő. Ráadásul nincs semmi biztosíték arra, hogy a magasabb hatékonyságú helyekre áramlik. Sőt tapasztalati tény, hogy az elvándorlás az alacsonyabb hatékonyságú területekre történik, ahol könnyebb munka mellett jóval magasabb a kereset. Az eltérő feltételek miatt pedig az ipar nem tud többet fizetni. Az eszközhatékonyság rendkívülien romlik, a kihasználtság úgyszintén. A budapesti gépipar átlagos műszakszáma 1,1, ami azt jelenti, hogy sok helyen az egy teljes műszak feltételei is hiányoznak. A gépek a munkaidő alig felében üzemelnek. Ha érvényesülne a teljesítménykényszer, nem állnának, állhatnának a gépek. Ráadásul „sikerült megvalósítani azt a csodát, hogy teljesen korszerű berendezéssel is tudunk olyan terméket gyártani, mint a korszerűtlennel”.

Az ipar egészére rányomja bélyegét a verseny hiánya. A vállalatoknak azonban kedvező ez a helyzet. A szállítók mesterséges hiányhelyzeteket alakítanak ki. A kooperációs partnerek érdeke, hogy termékéből a hiányt fenntartsa. Persze a vállalatok számának szaporodásával még nem lesz verseny. Példa erre a bútoripar, ahol látszólag minden feltétel megvan és még sincs verseny.

Természetesen van jónéhány versenyképes vállalat. Ezeknél ambíciózus, „sportszerű” vezetők vannak, akik belső kényszerből törekszenek a jó, a gazdaságos termelésre. Csak erre alapozni azonban nem lehet.

Az előadások sorát Csikós Nagy Béla az Országos Anyag- és Árhivatal elnöke zárta. A gazdaságpolitika lehetőségeiről beszélt a versenyképesség erősítésében.

Az előadás elején kitért arra a kérdésre (amit határainkon túl is sokan fessegetnek) miért is 2140 dollár az egy főre jutó GNP hazánkban. Tulajdonképpen annak a számolási módszernek az eredménye ez, melyben érvényesül jelenlegi árfolyampolitikánk hatása. Más módszerekkel számolva 3500 sőt 4100 dolláros értéket is ki lehet mutatni. Sikertült azonban elismertetni a világ előtt saját számításunk jogosságát. Így a 2140 dollár kategóriánkban a jó hitelképességű országok közé sorol minket mind az IMF-nál, mind a Világbanknál.

Ezután rátért a gazdaságpolitika lehetőségeire.

Az árrendszerben az egyensúlyi árfolyamot kell alkalmazni, anélkül nem lehet az export-struktúrát befolyásolni, megfelelően működtetni. A nagy leértékelések ellenére is kevés exportáló vállalat lesz veszteségesből nyereséges. Versenyképességünkben a bérrendszerünkénél vannak a legnagyobb tartalékok. Az NSZK-ban fajlagosan alacsonyabb a bérköltség, mint nálunk. Koope-rációs kapcsolatba már nem velünk, hanem a fejlődő országokkal lépnek. Perspektivikus lehetőségeink vannak az intézményrendszer változásában is.

A termelés területén ma három dolog van, ami pozitív és nagyon jelentős:

- energiaracionalizálás,
- fajlagos anyagtakarékosság,
- anyagok másodlagos hasznosítása.

Tulajdonképpen azt is mondhatjuk, hogy ma ezekből élünk. Az anyagtakarékosság mértéke pl. évi 1—1,5%. Nagyon szép eredmény, de az NDK-ban évi 8%-ot értek el. Tanulmányozni kell az ő módszereiket, továbblépésre adhatnak lehetőséget.

Adottságainknál fogva kiemelt szerepet kell tulajdonítani az élelmiszer-gazdaságnak. Itt az a fő kérdés, hogy megtehetjük-e és meddig, hogy a nyersanyagtermelés árait a fogyasztói ártól teljesen külön szabályozzuk. A szűk exportstruktúrában túlzott az élelmiszergazdaság részaránya. Így olyan termelést is kell folytatni amely fajlagosan rendkívül drága, gazdaságtalan. A feldolgozó iparnak át kell vállalnia ezt a terhet. Az évtized végére helyre kell állítani a külkereskedelmi struktúrában az élelmiszergazdaság arányát, s annak erőltetett mennyiségi fejlesztése helyett a minőségre kell helyezni a hangsúlyt.

A kialakuló progresszív struktúrában (a klasszikus piaci ár bevezetésével) szükséges, hogy egyes iparvállalatok teljesen liberalizált körülmények között működhessenek. Ennek a követelménynek megfelelően kell átalakítani a számviteli-, adó- és pénzügyi folyamatokat is. Ezek ne csak információt adjanak a vállalatról, hanem aktívan segítsék annak üzletpolitikáját. 1985 végére meg kell szüntetni a központi átszervezéseket, elő kell készíteni egy „starthelyzetet”, melyben a szervezeti átalakulások vállalati kezdeményezésűek és felismert szükségsszerűségek lesznek. Az új vállalati struktúrának marketing szemléletűnek kell lenni, legyen képes a vállalat menedzselni saját tevékenységét.

Napjaink központi kérdése a tőkével való gazdálkodás. El kell érni, hogy csak gazdaságos tőkebefektetésre kerüljön sor, ennek feltétele a hazai tőkepiac megszervezése. Már biztató kezdeményezések történtek e téren.

A magyar gazdaságban a hazai mellett a külföldi tőke is jelen van, mint finánc-tőke és működő tőke. Ez utóbbi nagysága és aránya elenyésző, pedig a két csoport hatékonysága között óriási különbség van. A finánc-tőke a felhasználás és megtérülés szempontjából (szemben a működővel) érdektelen.

Összességében milyen kép alakulhatott ki bennünk a konferencia végére?

Az előadások igazolták, hogy a téma napirendre tűzése valóban indokolt és szükséges. Összeválogatásuk szerencsésen sikerült, mivel szinte minden lényeges nézőpont szóhoz jutott a két nap alatt. Egyértelműen bebizonyosodott, hogy versenyképességünk döntő részben itthon dől el, a külpiaci munka már csak néhány % erejéig járul ehhez hozzá.

A konferencián több előadó is utalt az 1985-ös reform elképzelésekre. Jelentős változások várhatók. Felmerül azonban a kérdés, hogy a jelenlegi súlyos adósságleiheink mellett mennyire tud igazodni a magyar gazdaság objektív szükségleteihez, ill. mennyire kerül a csakis fizetőképességre koncentráció szemlélet uszályába? Elérhető-e, hogy a reform a gazdaság tényleges szükségleteit kifejező legyen? Tudjuk-e biztosítani (talán először) a következetes, kibúvóktól mentes végrehajtást? E kérdésekre adott cselekvő válaszoktól függ többek között az is, hogyan alakul versenyképességünk a 80-as évek második felében.

KABAI ORSOLYA—KOC SIS ÁRPÁD

3. A BUDAPESTI HÍRLAPBOLTOK közül az alábbiakban vásárolható meg a JÁSZKUNSÁG:

1. KHI Hírlapbolt — V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76.	116-269	8. V., Felszabadulás tér 4. (Párizsi udvar)	181-401
2. V., Váci u. 10.	185-604	9. József nádor tér 1.	185-850
3. V., Szabadsajtó u. 6.	184-840	10. Corvin Áruház	335-551
4. SUGÁR üzletközpont, Örs vezér tér	843-160/69	11. Lenin krt. 17.	423-929
5. Magyar jakobinusok tere, Déli pu.	—	12. Hegedűs Gyula u. 43.	491-505
6. Szt. István krt. 25.	314-334	13. Baross u. 59.	131-286
7. I., Bem u. 9.	352-346	14. Skála Áruház	852-222/28
		15. Petőfi Sándor u. 17.	189-013
		16. Rákospfalva park 3/c (XV.)	847-274

KÖZLEMÉNYEK:

- Az 1983/4. számunkban Kardos Jánosné tanulmányának bevezetőjében értelemzavaróan közöltünk egy mondatot. (8. old.) A 8. oldal 4. sora helyesen így hangzik: „a progresszivitás értelmében — újak keletkeznek;...”
- Az 1982/4. számunkban pedig az „Egy régi orvos Karcagról” c. írás nem Tóth László, hanem **Tóth Imre munkája**. Ezúton kérünk utólagos elnézést a szerzőtől.

Egymásra uszítva...

A folyóirataink éppen mostanában zárták le *a nemek harcával kapcsolatos eszmecserét*. Bennem itt a távolban és sötét mélységeimben még sistereg néhány gondolat. Mindannyiónkat fenyeget azonban Szabó Dezső kétélű gondolata a vitás kérdéseink „eldöntési” módszeréről... „mert kutatásaink, megállapításaink célja sohasem az, hogy megmondjuk az igazat. Ez önmagában a legpusztítóbb, legembertelenebb és legizléstelenebb mánia... Nekünk az igazságból mindig csak annyi kell, amennyi elég arra, hogy a jövő felé igazítás nagy feladatát elvégezzék.”

Ám legyen, ne tudjuk az igazat emberi kapcsolatainkról sem, ha pusztulás az ára, vitorlát a jövő felé!

De: „Kinek van a kezében a varázspálca, amellyel az átpillantathatlan teljességből elbűvöli az igazság azon darabkáját, amely csalhatatlan bizonyossággal végzi el a jövő felé igazítás nagy feladatát.”

Ez lenne hát a választék? A pusztító, izléstelen „igaz”, vagy a — varázspálca híján — szükségképpen hamis?

A pusztítást, összes embertelenségével szenvedhetjük, de hiába, ilyen áron sincs varázspálca... Legfeljebb higgyünk benne. Ám valljuk be, hogy az csak a sajátunk, csak a mi „jövönket” igazítja... valahová.

Nincs esélye tehát az alábbi gondolatoknak sem, hogy a fönti ellentmondást nagy, igaz és mégsem pusztító szintézisben feloldja. Olyan, csak olyan lehet, mint az összes többi témájában hasonló írás: igazságszírakat megfogalmazni és életben maradni.

Történelmi szerepváltás avagy genetika?

A Moirák

(Klothó megfonta
Lakheszisz kimérte,
Atroposz elvágta)

csak egyetlen isteni kötelességet róttak Aphroditéra: hogy szeretkezzék.

Egyszer azonban Athéné rajtakapta, hogy titokban a szövőszék mellett ül és dolgozik... Aphrodité hosszasan mentegetődzött és ettől fogva soha többé nem dolgozott.

A Zeusz-féle patriarchális berendezkedés „válsága” már több tucat évszázada létezik (már Héra tiltakozik). Így aztán nincs is értelme válságról beszélni. Azért sem, mert nincs egyetlen gazdasági-társadalmi formáció, amelynek érdeke lenne a szereposztás-változtatás-módosítást elismernie. Mi marad?

A „történelmi szerepek” megőrzése érdekében a társadalmi méretű konfliktusokat mikroszférába utaljuk, a társadalom szabta-adta aktuális erkölcsi nihilt genetikailag „magyarazzuk”.

A nőknek úgy kellene tenni, mintha Aphroditék lennének, amikor az nem sikerül(het), még mindig tartósítja az eredeti történelmi szerepeket a génálományra való hivatkozás. A férfi és nő két külön világ — ami genetikailag ugyan valóban igaz —, de hogy milyen érzelmi, erkölcsi, önmegvalósításbeli, gazdasági stb. aszimmetriához ad meg ez a genetikai különbözőség jogosítványt, azt a XX. század embere tudhatná. Talán...

Egy — alább többször idézett — pszichológusnő (B. G. S.) szerint: „A szociológus szerint az emberek csupán annyira lehetnek emancipáltak, amennyire a társadalom is az. A pszichológus szerint ez másképp van.”

Ebből nekem az következne, hogy az ember, egyben az emberi kapcsolatai — nem mechanikusan determinált egy adott társadalmi erőterben, hanem bizonyos szabadsági fokokkal létező, öntörvényekkel működő autonómítás ennek összes kínjával. A pszichológusnő „másképpen”-je azonban két teljesen különböző irányú és mechanizmusú meghatározottság közös nevezője, (ahogyan talán majd az alábbi idézetekből a rabulisztika vádja nélkül is kiderül).

Szabó Dezsőre emlékezve maradjunk csak a felszínen alkalmazható vázspálcánál körülbelül így: egy alma meg egy körte... az annyi mint két gyümölcs.

KAMPÁNYMUNKA FOLYIK most a „nemek harcának” további élezésére, a harcszintér családba szorítására. Egy hétig figyeltem, olvastam olyan „szemüveggel”, amivel kiszűrtem tv-ből, rádióból, újságokból azokat a gondolatokat, amelyek manipulációjukkal „gyúrják” a köztudatot. Összemosnak társadalmi és emberi tényezőket (ahol emberi-tökéletlen, de nem egyenlő tökéletesedni vágyó), megváltozhatatlan tényként kezelik emberi kapcsolataink esélytelenségét. Az „ez van, másoknak is szar” nagyszabású gondolat felé löknek mindenkít vigaszért. „Ma még elég általános, hogy a szülők úgy élnek gyerekeik előtt, mintha egymás számára nem lennének fontosak, mint ha semmilyen érzelmi erotikus kapcsolat nem lenne köztük, és végül ezt maguk is elhiszik.” (D. G. J.)

Nem csoda. Kivételes egyéniségek képesek arra, hogy viselkedésük, önmagukról alkotott képük alapvetően más legyen, mint amit a változó közvélemény róluk tud és tőlük megkíván. A partikularitás egyik legfőbb terméke a konformitás. A „mások is így csinálják” konform motívum nemcsak a tett indoklása, hanem végsősoron oka. Az öngazolás, önfenntartás pszichikai szférájában mindez nem tudatosan van jelen. (Heller Ágnes nyomán.) Nem gondolom, hogy minden ezen a manipuláción múlik, de nem hástalan.

„A férfiek büntudatosak lesznek, mert nem tudják ellátni az otthonteremtő női funkciókat, nehezen bírják a rabságot... Az asszonyok az ősi női feladatok, szerepek betöltését — szeretet, megértés, melegség, a harmonikus otthon kialakítását — elhárítják.” (B. G. S.)

MI AZ EREDENDŐ OKA ennek a szerepváltásnak, illetve szereptévesztésnek? A nők munkába állása. Ez pedig sokkal inkább társadalmi kényszer a XX. században, mint emancipációs törekvés. Kétlem, hogy a feministák zászlaja alatt vonulnak az asszonyok három műszakban a szalag mellé. Más esetben pedig nem kell semmilyen zászló az asszony-ember munkában önmegvalósító vágyaihoz, hiszen ez „emberi-vágy”. Igaz, hogy az alkotóerő, ha nem működhet a maga területén, destruktívvá válik az interperszonális és csoportközi kapcsolatokban, és ennek igen nehéz ellenállni. Ez a destrukció manapság igen gyakran ered a nőktől”. Ahhoz, hogy a nők manapság Aphroditék legyenek igazi zsarnoknak kellene lenniük. Azt mondani a férjeiknek: vállald fel az ősi családfenntartó férfi szerepét, s én is az ősszasszonyt alakí-

tom majd! (Így persze már csak a destruktív magatartás veszélye maradna, plusz az ország végső gazdasági csődje.) Ehelyett mit csinál a mai nő? Sem nem igazán Aphrodité, sem nem igazán zsarnok, kényes egyensúlyokat igyekszik teremteni a két szerep között, sok kudarcral.

Mit mutatna egy elemzés a nők teljesíthetetlen szerepek miatti bűntudatáról?

Nem igazán jó anya (mindig későn megy a gyerekért az óvodába). Nem igazán jó munkaező, mert nem bírja a teljesítmény-versenyt és a gyerek beteg szokott lenni(magának majd elszámol valahogy, bár félő, hogy destruktív lesz). Nem igazán jó feleség (megint elfelejtette felvarrni a gombot ide, a cipzárt oda, otthagya a mosatlant). Nem igazán csinos nő már (megszült már egy-két gyereket, lassan mindenki fiatalabb, jobban öltözött lesz, de nincs pénz ruhára, kozmetikusra — vagy mégis elvegye? Nem igazán jó társ, mert nem képes teljes emberként részt venni férjének a munkájával kapcsolatos, a társadalomban elfoglalt helyzetével összefüggő problémáiban.”

Ha hallgatólagosan elfogadjuk — bár talán van benne valami —, leegyszerűsítés, hogy a nő „társadalomban elfoglalt helyzetével összefüggő problémái”... csak jelentéktelenebbek, kevesebb értékkonfliktust hordozók lehetnek, akkor is vannak. „Teljes emberként részt venni” szükségyszerűen képtelen. A nő most is csak az az egyetlen ember, aki 30—40 éve volt, ugyanazzal és nem nagyobb az energia-érzelemháztartással. A férfiak szerepkonfliktusai mellé tegyük oda a nőket is. A megfelelni képtelenség okozta férfi-bűntudathoz a nők bűntudatát. Ettől persze még egyik félnek sem jobb, de az előbbieket felismerve, koncentrálnak értékeik védelmére. *Tudhatnák: a családi mikrokozmoszban robbanásra kész egy makrokozmoszban begyűjtött, a család teherbírását messze meghaladó, szétfeszítő hatású bomba.*

A párkapcsolatok jelentős része azonban még nem ettől a bombától esik szét. A kommunikációs kultúránk silánysága, az empátiára képtelenség mellett létrejött kapcsolatok sokasága ér véget pusztán azért, mert idővel — egyszerűen a kommunikáció gyakorisága miatt — mégiscsak megtudnak és megéreznek egymásról-egymásból olyan dolgokat, ami esélytelenné teszik a kapcsolatot.

Tételezzünk fel egy ideálisan startoló párt. Szerelemre épülő házasság, szövetség a „kultúrcélok” (Young) érdekében. A továbbiak csak ilyen esetre vonatkoznak. Akkor is, ha nem feltétlenül ez az eset a tipikus, s akkor is, ha az ideális esetben is becsúszhat az egyik vagy másik fél személyiségfejlődésének diszharmóniája, hogy ti, nem adott életkorhoz kapcsolódó értékek (pl. kultúrcélok) hanem jóval infantilisabb „elvek” irányítanak.

A rostán még most is fennmaradó kivételek olyan tartalékokkal rendelkeznek, amelyből éveket méríthetnek. A szaporodó konfliktusok jelzik, hogy a kezdeti tartalékok kimerülően vannak. Folyamatos feltöltés lenne szükséges, tervszerű megelőző karbantartás”, hiszen a kezdeteknél sem a semmiből teremtődött a kapcsolat. A későbbiekben azonban oly magától értetődően van, hogy elhisszük, a végtelenségig kiszípolozható, kifacsarható. Közben ugye a szerelem múlik, éppen az előbbittel „múltjáték”.

AHhoz KELLENE VÁLTOZTATNI a nemek szerepén, hogy ez az újra-és újratöltés megtörténhessen. Mert ez az, amire a nő már egyedül nem lehet képes. Nem a mosogatólében kell szétáznia a férfinak, sajnos sokkal többről — nehezebb feladatról — van szó, mint pusztán a „harmadik műszak”. An-

nak problémái alig jelentenek többet a tyúkpereknél a magát mutató szerepátigazitások nagyságrendjéhez képest. Ha a férfi a klasszikus asszony-szerepek olyan feladataiból, mint a „szeretet, megértés, melegség, harmonikus otthon kialakítása” stb. átvállal valamennyit. Biztos, hogy lehetlenebb ez a „feminizált” férfiszerep, mint a férfiasított női?

Hadd másolhassak ide egy részletet Eszterházy Fuvarosokjából, egy — egyébként — gyönyörűséges részletet példaként arra, hogyan lényegülnek át történelmileg kialakult szerepek eredendő (causa sui), nemi szerepekké: (a beszélő hímnemű, Bolondka nőnemű).

„Rendben, Bolondka, kedveljük, ha beszélsz, s ha így kedveljük, ha te vagy a mi élő lelkiismeretünk, kedveljük ha elmés vagy és szórakoztató és azt, ha nem kímélsz minket, ha furdalsz, ostorozol... lám te megengedheted magadnak, hogy erkölcsös légy, s ennek tiszta szívből örülünk, még tán nem is hiú remény hinni ránk is hull rólad egy csekélyke örökkévalóság, kedveljük az... izé nyakasságodat, nem mintha, mit szemünkre lobbantasz nem tudnánk mindennek rendje van azonban, te erre születél, mi arra...”

Sokat segítene az a szemlélet mindkét félen, ha a társadalmi nyilvánosság előtt folyó önmegvalósítási törekvéseik mellett az ennek hátteréül szolgáló — „mert szükségünk van rá, mert vágyunk rá” — emberi kapcsolat egyúttal szintén önmegvalósítási területként szerepelne! Energiaráfordításokkal, akkor is, ha ezt ebben a teljesítménycentrikus világban nem díjazták. Széchenyi valahogy így gondolhatta: Az egyén önmegvalósítása a közösség erejének felhasználásával, de ez meg is fordítható. Az egyéni önmegvalósítás célja a családi közösség fönntartása. Egyik a másik nélkül elképzelhetetlen. Mindezt persze ő is „kalandos ifjúságon” túl, a felnőtt programként gondolhatta így, igen régen.

Ahogy közeledünk napjainkhoz a programot, mintát sokkal inkább olyan felnőtt figurák nyújtják, mint a Paál István rendezte Ványa bácsi Szerbajakovja a magának más bőrére-életére menő látszólagos sikereivel, az emberi kapcsolatok asszimetriájának jó hasznosításával.

Vagsakegyon Spiro Imposztorában Borguszlonvszki vallja: Engem azért kell szeretni, mert nagy lettem, és azért lettem nagy, mert óvakodtam szeretni.

Középiskolás lányokkal, fiúkkal beszélgettünk ilyen dolgokról. *Nézzük meg két fiú vallomását:*

„Hiszem, hogy nem törvényszerű az életet elrontani, ellaposítani, remélem nem azoknak lesz igazuk, akik azt mondják hiába minden. Remélem sokan vagyunk, akik szebbet akarunk, miért minnél kevesebben vagyunk, annál nehezebb.

„Képesek vagyunk-e magunk kölcsönös átadására, átvételére. Rövidtávra dolgozok, ha energiám szépen, öntudatlanul leadom. Hosszútávra dolgozom, ha energiám beosztva adom le, ha képes vagyok újra és újra feltölteni. Ki tud engem feltölteni úgy, hogy feltölthedhessem? Az, akit úgy tudok feltölteni, hogy feltölthessen.”

Tizenhét évesen nyakon ragadta a folyamat circulus-vitiosus voltát.

El kellene hinnünk, hogy a feladatok végtelen sokaságának — itt most az emberi kapcsolat is mint feladat jelentkezik — nem tudunk felelni. Ez nem feltétlenül lefelé nivelláláshoz vezet, hanem pontosabb önértékeléshez, önhietség lefaragásához, a feladatok (azon belül az értékek, érzelmek) hierarchikus kezeléséhez. A rendszer lehet nyitott és mozgékony, de kell hogy

legyenek a „karakter erejét” jellemző állandósult és centrális értékbeli, érzelmi jegyei... Az erkölcs egyik sajátossága az álhatatosság. Ez nem egy érték a sok közül, hanem az, amit más szóval a karakter erejének nevezünk. Az erkölcs lényegéhez ugyanis nemcsak a partikularis motivációk legyőzése ill. kanalizálása tartozik, hanem az internalizált értékek relatív folyamatosága: az alkalmazási képesség. Még ha Heller Ágnesétől nagyon különböző nyelven is, de valami hasonlót mond a „kis herceg-virág-róka” történet is.

Ismét Széchenyi: „*évszázadokig semmivel sem törődünk, aztán hirtelen fellázadunk... a lovak közé dobjuk a gyeplőt...*”

A többség véleménye szerint a férfi oldja ki a bombát. „...ne csodálkozzunk hát, ha a maguk módján ott büntetik zsarnokaikat, ahol tudják...” (B. G. J.)

„...Pszichés potenciazavarokkal küzdenek, alkoholizálással, szerelmi kalandokkal lázadnak...”

Tehát a férfiak azok, akik kisebb belső konfliktussal, így könnyebben és hamarabb alkalmaznak fellépő szeretet- és egyéb hiányaik pótlására külső kapcsolatokat. Arra a feltöltődésre, ami asszonyukkal már nem sikerül. A nők többsége kétszer is meggondolja ezt, mert Durkheim-mel vitatkozva, mégsem olyan egyszerű lények. Úgy érzi, hogy többet veszítene (rombolna) mint nyerne (megoldana) még akkor is, ha kalandja(i) sosem derül(nek) ki. A férfi — egyébként „történelmileg is ráhagyományozott szereppel” — kilép, majd legtöbbször vissza, ez többször is ismétlődhet. Zsarnokáról úgy tudja, hogy zsarolható — úgy mintha be lenne kalkulálva — egy kis szeretettel, mert tulajdonképpen szeretik egymást, a gyerek(ek) létével, a válás szörnyképével.

A szeretet minden konfliktust kibír, kivéve, ha az egyik keményen „nem” mond rá. Az ember (mindkét nemű) sérülékenyebb annál, hogy ezt elviselje, hacsak nincs benne jó adag keresztényi alázat. A másik ember egyéniségének, életének tisztelete tolerancia és szeretet kérdése.

Végtelenségig toleránsak vagyunk — lehetünk — azzal szemben, akihez semmi közünk. Ha szeretünk — mivel „a szerelem sem lehet jobb, sem tisztább, mint az ember, aki átéli” — minden érték-konfliktusnak szükségképpen érzelmi színezete van és érzelmi konfliktusoknak érték-mozzanatai vannak. A tolerancia lehetősége szűkül. (Szt. Ágoston.)

A bizalom visszaállításához most a bomba robbanás, a „nem” után — mázsányi értékbeli és érzelmi konfliktus után — több energia-befektetés lenne szükséges, mint amennyit megspóroltak a kapcsolat kiürítése árán megromlásáig. A legnagyobb válságból kellene megújultan, új minőséget felépítve kikerülni. Ez szinte lehetetlen. A tény — a „nem” — bárhogy is korrigálja az emlékezet, örökre közöttük áll. Az „új minőségű” kapcsolat érzelmi-leg valamiképpen redukált, óvatossággal, gyanakvással, félelmekkel, szeretet-eltávolításokkal terhelt. Húzható-vonható, másodlagos frissességű már. Ez pedig ok arra, hogy — most már mindkét fél — újból kilépjünk belőle.

Leszünk sorsrontók, önsorsrontók. Pedig hol vannak még a keményebb, a teljes életben gondolkodást, a külső erőkkal szemben szövetséget igénylő életfordulatok: társadalmi igazságtalanságok, betegség, halál?

A válás bombája

A bírósági statisztikákból tudjuk hogy a válások zömét a nők kezdeményezik.

Azon gondolkodtam, hogy hányadrésze válik el ténylegesen a válásra készen álló nőknek. A „mintámat” gondolatban végig mustrálva arra jutottam, hogy még a nagy számú válás ellenére is az elváltaknak többszöröse nem megy el a döntő lépésig. Nem válik. Eddig nem volt eléggé destruktív, kompromisszuma majd felszínre hozza.

Válás esetén a jog valóban úgy viselkedik, mintha botfüle lenne jelenlegi gazdasági (lakás) problémáinkra. Bizalma a gyerek odaítélésében a nő felé fordul. Ennek két okát látom; mégis lehet hinni a nő anyai szerepteljesítésében normális körülmények között, vagy (és) a nők által kezdeményezett válások okai már eleve magukban hordozzák ezt a nő számára „kedvező” döntést. Nyilván van számos kivétel, ahol a döntés vitatható. Az azonban, hogy a nő jól jár és „hallatlan fölény”-nyel rendelkezik, mert gyerekkel a lakás... — egészen biztosan vitatható. „A gyakorlat inkább azt igazolja, hogy válás esetén többnyire mindkét fél anyagilag lehetetlen helyzetbe kerül.” (F. Gy.) A férfit terheli a tartásdíj, visszasüllyedhet az albérlők sorába, s érzékenyen érintheti, ha a nő a gyerek „láthatását” is korlátozza. Igaz, bár ismerjük azt az álláspontot is, mely szerint az apák egy része csak válás idején veszi fel az apaszerepet. A nőnek az eddiginél intenzívebb anyaszerepében, ha egy kicsit is igényes önmagával szemben (azaz a partnerekkel szemben), gyakorlatilag bezárultak a társkeresés felé vezető útjai. Az emberi kapcsolatok kialakulásának feltételei és színterei épp úgy korlátozottak — csak éppen kevésbé kézzel foghatók —, mint a lakásszerzésé.

Ha sok van még a nő életéből hátra, akkor az egyedüllétet elfogadni épp olyan nehéz, mint az üres zsebbel való újrakezdést. A férfi — a „rabság” megszűnte után — keresheti az új kapcsolatokat eddigi tapasztalatait tetszése szerint értelmezve és alkalmazva.

A nő, aki válni szeretne, de nem teszi, nem tesz még valamit (csatlakozva az elváltak többségéhez); nem szüli meg a második ill. harmadik gyermeket.

Nem akarom aprópénzre váltani demográfiai vitáink nemzettudattal kapcsolatos érvelését. Nem a népben-nemzetben gondolkodás hiánya az első akadály. A nemzeténél sokkal korlátozottabb érvényességű — csak a családra vonatkozó — pozitív jövőkép előbb hiányzik a gyerekek vállalásához.

A nők többsége megszülné, nevelné a gyerekeket, mert nő és vágyik a gyerek után. De számot vehet — számot vet — azzal, hogy fokozódik a „meg nem felelése” bizonyos szerepekben.

A szerelem, mint olyan

Miként tud kitartani egymás mellett két ember... a szerelem elmúltával...”

Mert elmúlik ugye — ezt szívjuk már az anyatejjel — s ez a tapasztalat. Hol vannak a Philemonok Baukiszokkal, akik egymásnak parancsoltak és egymásnak fogadtak szót?

Sok természeti törvény (pl. Newton I. törvénye) olyan összefüggést fogalmaz meg, aminek a tapasztalat (a természetben spontán végbemenő folyamat) mindig az ellenkezőjét mutatja. *Kivéve, ha a lehetséges legoptimáli-*

sabb körülményeket biztosítjuk mi magunk a folyamathoz. És a törvényt mégsem töröljük, ott nem igazodunk pusztán az érzéinkhez. A potenciálisan lehetségest nem fedi le az egyszeri konkrét megvalósult. *Nem kellene néha az evidensnek hitt közhelyeinkre újból és újból és kellő távolságból „rákérdezni”?* B. Nagy László mondja valahogy így (Makk: Szerelem című filmje kapcsán). A szerelem örök készenlét minden pillanatban... Korunk klisé válasza erre a reklám szöveg: kinek van erre energiája? Shakespeare például sokat tudhatott a vágyról, ami az emberben az örök szerelem iránt él. Ezt a vágyat mi már álmainkban is letagadjuk.

„Nincs határa, mértéke a bánatnak, amit egyik ember a másiknak okozni tud, ezért vélekednek úgy, hogy érzéketlenné válnak, s ezzel együtt elvesztik az örömeire való képességüket is, mert a kettő úgy függ össze, mint élet és halál...” (B. Gy.)

„Catullus az első és sokáig az egyetlen, akinek számára az egyéni értékrend túlsúlya nemcsak annyit jelentett, hogy fittyet lehet hányni a hivatalosan elismert értékeknek, hanem azt is, hogy az egyénnek a másik iránti érzése, vele való egyéni kapcsolata föltétlen érvényű, az egész életet igénybe vevő... ezért olyan modern a catullusi líra... Érzelme valóban egy egész életre szóló volt... Tisztesség kedvéért: élt 34 évet... A. M.

Kifejezheti-e a vers a XX. századi ember érzésvilágát? Válaszodat indokold! (I. oszt. magyar irodalom tankönyv.) Vajon mi a helyes válasz az iskolában? Az ember hiába hallgat a szívére, a szíve nem mondja egy életlen át feltétlenül ugyanazt. Ez a fogalmazás igen táláló és sok-sok ember érzelem gazdálkodására jellemző. Nem is gond ez, ha a változó színritmus némi önismereettel párosul, azaz nem kezdünk bele a házassági, családosi, főként gyerekesdi játékba, még akkor sem, ha partnerünk hosszabb távra hangolt érzelmei mégis jóleső langymeleg „családi tűzhely” biztosítanak, ami mellé már csak össze kell szedni a többi kellemeset.

Nem érdemes, mert hátha ez az aszimmetria partnerünknek — a látszat ellenére — esetleg mégsem jól viselhető tartósnak. Tragédiák elkerülhetők — önzés helyett — némi felelősséggel. És a szívünk? Meghatározott biológiai funkciókat lát el, de elbírja, ha más (nemi) szervek funkcióit is a nyakába sózzák. Krúdy mily gyönyörűen énekelte „a vásárolt szerelem felemelkedését az Ezeregyéjszakában”. Ma különösen nem szószerint vásárolt, ingyen van, mert mindkét fél mindenáron az ezeregyéjszakába vágyik, de hiába, *összehasonlíthatatlanul* kevesebb igyekvésünkben a költészet...”

Végül, de nem utolsó sorban... szex

Soha be nem bizonyítható „hipotézisem”: kielégületlen emberek megszámlálhatatlan sokasága jön-megy egymással szemben, adnak le „segélykérő”, szárnalmas jeleket. A mindenáron nőhöz hozzányúlni vágyó férfiak az utcán, autóból kihajolva, bátor vagy bátortalan megjegyzéseikkel. Állítólag a nők szexuális kielégületlenségéről szóló statisztikák bizonytalanságukban is ijesztebbek. De statisztika sem kell, ha belehallgatunk a női közösségek hol szabadszájúan tréfálkozó beszélgetéseibe, hol füledt hangulatú, visszafojtott röpszóváltásaiba. Hallgathatnánk... hogyan „porosodik”.

...intézzem el magammal én is valahogy...

...azt hiszi, ha velem nem megy, majd másutt jól kukorékol, még ké-

pes és elhiszi, csak azért, mert azoknak még van kedvük sikongatni akkor is, ha sehol semmi...

...bedugja, elsül, kiveszi azt hiszi így megy ez...

A szemérmesebbek persze kíméletesebben fogalmaznak. A nők kielégületlenségének okát keresve felbukkan újból és újból egy olyan ok is, ami már-már mulatságos, hogy még mindig napirenden lehet: az egyébként tájékozott, intelligens férfiak is olyan alapvető ismeretekkel nem rendelkeznek a nő szexualitásának természetéről, aminek a lényege pedig minden primitív kézikönyvben benne van, amit minden jó osztályfőnök középiskolában a fiúknak, lányoknak elmondhatna.

„Amikor az ember elkezdődött gyakni, az asszony is mozogni kezdött. Megmarkoltam a két vállát, oszt odaszóltam neki mérgesen: ki b...ik itt, én vagy te?” (Vásárhelyi parasztok szexuál erkölcsi magatartása, Szentí Tibor Forrás V.)

Alig fejez ki az előbbtől különböző viszonyt — mert a kölcsönösség éppen úgy hiányzik — a mai városi „folklor” kifejezése is: „megkeféljük, megdugjuk a nőt.”

Kroetz „Meier” című darabjának előadásán Meiernek szeretkezés közben minduntalan a főnökénél maradt márkás golyóstoll jár az eszében, mi több, aktus közben fennhangon töpreng a toll sorsáról, meg-megállva feleségét kérdezi a visszaszerzés módozatairól. Meiernek még most „sikerül”, az asszonya örömtelen, s csak ímmel-ámmal társ toll-ügyben. A golyóstoll-effektus Meiernél a társadalmilag konstruktív tevékenység hiánya miatt lép fel, ezt nem tudja, ahogyan színpadon kívül is nehezen tettenérhető e hatás — de „pszichés potenciazavarral” legközelebb a sarokba vonul és önkielégít. A kielégületlen asszonyok mellől — mert az emberi ösztön-élet oly bonyolult és az egyéniség fejlődése, oly rejtelmes — új kapcsolatokba menekítik férfiasságukat. Ez persze pszichikailag követhető, de mégsem tisztán „szívhang”. A golyóstoll-effektus elől így — átmenetileg — elmenekülnek. Ha a nők keresik az örömeiket — ami még önmagában nem lehet emancipációs betegség — mégis olyan, mintha ettől egycsapásra tönkre menne minden! Tovább „lazulnak” az erkölcsök, tovább csökken a nemek egymás iránti megbecsülése, tovább nő a gyerekek kiszolgáltatottsága... stb.

Kétségtelen, néha rossz nézni a vissza visszaköszöntő közhelyeket; amikor a tizenéves „dolgozik” a huszonéves nő ellen, így aztán Ő a harmincas ellen, ebből adódóan Ő majd a negyvenes ellen stb. Ha nincs szerencséjük még mindannyian visszakaphatják, így lesz aztán szimmetria...

Az életkoron kívül még egy másfajta „hierarchikus” jelenség is ismert: a vállalat igazgató a beosztottjaival, az orvos az asszisztensnőivel, a tanár a tanítványaival, az öregedő művész a pályakezdő potenciális tehetséggel óhajt átmenetileg feltöltődni. Kell, hogy legyen jelentése ennek az aszimmetriának is, valami nem kedvez az azonos súlycsoportú társulásoknak...

Sokan tartják, hogy egy kapcsolat alapvetően a szexen múlik. Ez szimplifikálás a kapcsolatok bonyolultságához képest. Ám érdekes — vagy természetes módon — ahol a nemek közötti szereposztást elfogadhatóan megoldották, szeretetigényük nagyobb hányadát az adott kapcsolat elégíti ki, erős kötődéssel együttesen kerülgetik a „bombát”, nagyobb a kapcsolat konfliktustűrése is — ott egyúttal a szex is rendben van.

Ha arra gondolunk, hogy ez az egyetlen olyan szerep-szituáció, amely vegytisztán és folyamatosan hordozza és átmenti az „eredeti” — nem történelmileg meghatározott — és lényegi nő-férfi szerepeket, akkor jelentősége — Freud nélkül is érthető.

BÉKÉT...

„Ha a szülőnek nincs a gyerektől független életcélja, ... nem tudja megtanítani a másik ember egyéniségének, életének tiszteletére, segítésére, vagyis nem tudja felkészíteni a barátságra, szerelemre, házasságra: a szimmetrikus kapcsolatokra.” (B. G. J.) Másképpen gondolom: lehet szülőnek gyerektől független életcélja, ennek ellenére már jó ideje nem vagyunk alkalmasak arra, hogy felkészítsük őket „barátságra, szerelemre, házasságra”, főképpen nem szimmetrikus kapcsolatokra. Már arra sincs energiánk, hogy gyerekeinkkel szembenézve átrendezzük arcvonásainkat és legalább vízet prédikáljunk mikor bort iszunk. Bort iszunk, kész. Ezt ők világosan látják is. Nem tudom, mi látjuk-e még, hogy mit csinálnak majd ők azzal a magukkal, amit mi itt — a csatatéren — csináltunk belőlük. Lehet, hogy „szerencsénk” lesz, nem látjuk majd. Mert férjeink korán halnak. (Bíró Dávid Valóság...) Talán egy-két évtized, s a nők is beletanulnak egy új szerepbe (infarktus, rák, alkoholizmus, öngyilkosság segítségével), s társként szegődnek a férfiakkhoz. Most hiába minden cikk, vita — a nők büntudata fokozható ily módon —, de a férfiak halálzási statisztikája e módszerrel nem csökkenthető. Senki nem gondolhatja komolyan, hogy a nőknek így van jól, hogy a nő csak a spermabankok idejére vár, s akkor majd az lehet élete értelme, hogy megszüli a következő generáció halálos kimenetelű csatáihoz szükséges katonákat.

A nagy széljárású történelmekben — s melyik nem az — az igazság töredéke érvényesül. Az igazság töredéke: igazságtalanság. Minél töredéke-sebb, annál fájóbb.

Még szélvédett zugokból is úgy tűnik: ez már nem nagy „széljárás”, hanem „halálhuzat”.

Mivel azonban az élet azokon múlik, akik bármily bűnökkel rakodtan, de élnek, a tisztességesen élni-akaróknak — azon túl is, hogy ne irigyeljük a hajlékonyabb szélkakasokat — marad feladatuk:

Mert nélkülük

„S dúlt hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrálist?

S ki viszi át — fogaiban tartva
a Szerelmet a túlsó partra?”

Munkamegosztás? Persze.

De nem avitt társadalmi, nemi klisék szerint, hanem szabad, önmagára és a világra ismerő modern személyiségek között.

ADAMIK MÁRIA

Tiszafüred városi szerepkörének múltja és jelene

Ismeretes, hogy az Elnöki Tanács 1984. január 1-i hatállyal Tiszafüredet várossá nyilvánította, s ezzel jogilag is megszületett Szolnok megye nyolcadik városa. E döntés tulajdonképpen Tiszafüred településhálózatban betöltött központi szerepének elismerését jelentette. *A településtudományok művelői körében leginkább elterjedt vélemény szerint a város funkcionális értelemben különül el a településhálózaton belül: központot jelent egy bizonyos terület számára* (ENYEDI GY. 1980.). Ezen a területen a város központi szerepkörű intézményei szükségszerű, viszonylag állandó jellegű kapcsolatokat alakítanak ki a környező településekkel: így alakulnak ki a városok vonzáskörzetei. A fentiekből következik, hogy nem minden központi szerepkörű települést ismer el a közigazgatás jogilag is városnak, illetve ez az elismerés utólagos (erre pontosan az 1984. január 1-i változások adnak jó példát).

Ebben a munkámban Tiszafüred központi (városi) szerepkörének alakulásával foglalkozom, de a szerepkör változását, alakulását mindig a vonzáskörzet alakulásával együtt tárgyalom. Témaválasztásomnak kettős oka van: Egyrészt nyilvánvaló: Tiszafüred egy „városhiányos régióban” tölthet és tölt be központi szerepkört, mivel 1984. január 1-ig a Jászberény—Eger—Leninváros—Debrecen—Karcag—Kisújszállás városok által határolt területen belül nem volt városi jogállású település. Másrészt a vizsgálódás indoklására felhozható még egy hazánkban egyedülálló tény: *Tiszafüred négy megye* (Szolnok, Heves, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén) határán állva tölt be központi szerepkört a településhálózatban. A vizsgálat eredményei azt is bizonyítják, hogy ez a sajátos fekvés hátrányosan hatott és hat a központ és vidéke kapcsolatainak alakulására.

Tiszafüred városi szerepkörét befolyásoló fontosabb tényezők

Településünk folyómenti fekvése, a településviszonyok sajátosságai, a környék gazdasági élete, Tiszafüred közlekedésföldrajzi fekvése, illetve a középfokú államigazgatási szerepkör mindig is fontos, de nem ellentmondásmentes tényező volt a kisváros központi szerepének, vonzáskörzetének alakulásában.

Tiszafüred a Nagykunság elkeskenyedő É-i szélén, nem messze a Hortobágy határától, a Tisza mellett fekszik (BORSY Z.—SZABÓ J. 1980.). A település határában fontos tiszai átkelőhely alakult ki, s ez az átkelőhely Tiszafüred központi szerepének fejlődésében a leglényegesebb természetföldrajzi mozgatórugó mind a mai napig.

A sajátos településviszonyok is elősegítették és ma is segítik Tiszafüred központtá válását. Az Alföldnek ezen a részén a természeti és társadalmi tényezők hatására az aprófalvak (főleg a Tisza borsodi oldalán) közép- és nagyfalvakkal (pl. a hajdú-bihari Egyek környékén) keverednek. E vegyes településállományú terület közepén fekszik Tiszafüred, mely már 1744-ben mezővárosi kiváltságot kapott, de ezt a rangot a múlt század végére elveszítette. Ennek ellenére településünk továbbra is a terület piaci és forgalmi központja maradt, sőt új funkciókkal is gyarapodott: a polgári közigazgatás kiépülésével járásszékhely lett, majd századunk elejétől kereskedelmi, pénzügyi és kulturális centrum. A településhálózatban betöltött központi helyzet elismerését jelentette, hogy az 1971-ben elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió Tiszafüredet középfokú központként vette számításba.

Tiszafüred olyan gazdaságilag kevésbé fejlett térség kisvárosa, ahol az életkörülmények átlagtól kedvezőtlenebbek (BELUSZKY P. 1981.). A környék gazdasági életének alapvető tényezője a mezőgazdaság, s csak Tiszafüred életében játszik meghatározó szerepet az ipar. Településünkön a foglalkoztatottak többmint 40%-a az iparban és az építőiparban, 37%-a pedig a terciér szektorban dolgozik. Így tehát Tiszafüred speciális foglalkozási és gazdasági szerkezetével is elkülönül környezetétől.

Bár Tiszafüred távolabb esik a fontosabb közlekedési főútvonalaktól, mégis a tiszai átkelőhely miatt, több útvonal találkozására révén jelentős közlekedési csomópont. Az 1. ábra alapján is megfigyelhetjük, hogy Tiszafüredről 1 órán belül 32 település érhető el tömegközlekedési eszközökkel. Igaz, hogy a 32 település közel feléből más, Tiszafüredhez hasonló (vagy nagyobb) központ könnyebben elérhető, de így is 17 falu számára Tiszafüred a legközelebbi központ, közlekedésföldrajzi vonzáskörzetét tehát ez a 17 falu alkotja. Érdekesség, hogy a 17 faluból 7 település (Egyek, Félhalom, Telekháza, Ohat, Poroszló, Újlőrincfalva, Sarud) a szomszédos megyékben található.

A városi szerepkör alakulását befolyásoló tényezők sorában végezettel szólnunk kell még Tiszafüred többmint egy évszázados középfokú közigazgatási funkciójáról is. Városunk 1850. óta volt folyamatosan járásszékhely. Igaz, hogy a tiszafüredi járás területe gyakran jelentős mértékben változott: 1950-ig a járás a Tisza mindkét oldalára kiterjedt, 1950. után viszont csak a folyó balpartján lett illetékes, s gyarapodott területe D és DNy-felé (más járasok megszüntetésével). A járásszékhelyi rangból adódó államigazgatási-szervezési funkció azonban mindvégig kedvezően hatott a település fejlődésében.

Tiszafüred városi szerepkörének és vonzáskörzetének múltbéli alakulása

Egy település vonzáskörzetének, városi szerepkörének múltbéli feltárása, körülhatárolása meglehetősen problematikus feladat. Törekvéseinknek részben a megfelelő adatok hiánya, illetve a módszerek kidolgozatlansága szab határt. A vonzáskörzetek múltbéli feltárásában azonban már számos eredmény, hasznos módszer született (DANKÓ I. 1963., GYIMESI S. 1975., DÖVÉNYI Z. 1977., BÁCSKAI V.—NAGY L. 1980.). Tiszafüred esetén helyzetünket megkönnyebbíti, hogy az 1950-es években született hasonló témájú tanulmány (BELUSZKY P. 1959.).

Ismereteink szerint Tiszafüred a XVIII. század közepétől kezd kiemelkedni a környező települések közül. A stratégiai fontosságú tiszai híd „híd-város” szerepet kölcsönzött Tiszafürednek. Az átkelőhely melletti fekvés különösen kedvezett az iparosok, kereskedők letelepedésének.

Egy központ és vidéke között a kapcsolatok alakulását jól jellemezhetjük az iparosok vándorlásának, illetve a céhek felépítésének vizsgálatával. A tiszafüredi Kiss Pál múzeumban az egyik legnépesebb füredi céhnek, a kovács-kerékgyártó céhnek az anyagát vizsgáltam át. Ezek alapján megállapítható, hogy a céhnek az 1850-es években 26—31 tiszafüredi és 20—26 vidéki mester volt a tagja. A 26—31 füredi mesternél a jelzett évtizedben 47 vidéki legény tanult, mely utal a füredi mesterek hírnevére, vonzerejére. A vidéki mesterek és az itt tanuló inasok lakóhelyét vizsgálva következtethetünk a tiszafüredi iparosok (és talán a vásárok) vonzáskörzetére is. Legtöbb céhes mester, illetve Füredre szegődő legény a *központot közvetlenül határoló falvakból került mezővárosunkba. Egyekről, Poroszlóról, Örvényről, Szőlősről, Igarról.* További 14 település jelenti a vonzáskörület „külső övezetét”. A céhes iparosok és a céhen kívüli fazekasok termékeinek elterjedése alapján megkísérelhetjük óvatosan körülhatárolni Tiszafüred korabeli vonzáskörzetét, a vásárok és az iparosok „hatásterületét”. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a múlt század közepén a *tiszafüredi iparosok munka- és piaci kapcsolatai a Tisza jobb partján a Tiszanána—Szentistván—Ároktő falvak által, a bal parton szorosabban a Tisza mellett a Tiszacsege—Egyek—Tiszaörs—Tiszaszőlős vonal által határolt területekre terjedtek ki.*

A zárt városgazdaság korában a központ és vidéke kapcsolatának meghatározó elemei még kifejezetten gazdasági-termelési jellegű (piac, iparosok vándorlása) tényezők voltak. A kapitalizmus kibontakozásával a gazdasági-termelési jellegű kapcsolatok szerepe egyre csökkent, s *megnövekedett a „városi intézmények” által kiváltott kapcsolatok súlya.* A XIX. század végére a középfokú igazgatási, a kereskedelmi és az iparos-szolgáltatói szerepkörök mellett új elemként megjelent az oktatási-kulturális és a gazdaságszervezői (pénzüntézetek) funkciói is.

1877-ben múzeum, 1913-ban polgári iskola alakult, melyek látogatói, illetve tanulói jórészt a környező településekről kerültek ki. A századfordulón létrehozott pénzüntézetek szintén „körzeti” feladatokat láttak el.

A központi funkciók gyarapodása ellenére Tiszafüred még századunk közepén is *elsősorban igazgatási és piaci központ maradt,* miközben mezővárosi rangját elveszítette. Nem véletlen, hogy az 1950-es években Beluszky Pál elsősorban a *piaci és termelési jellegű kapcsolatok* (a tiszafüredi tejüzem gyűjtőkörzete) *alapján rajzolta meg településünk vonzáskörzetét.* A vizsgálatai szerint *16 településre kiterjedő piaci vonzásterületet* borsodi, hevesi, hajdú-bihari és Szolnok megyei falvak alkották.

Térségünk korábbi gazdasági elmaradottságára, Tiszafüred városi fejlődésének — általában a mezővárosok fejlődésének — elégtelenségére utal, hogy a *városi intézmények által kiváltott kapcsolatok szerepe valójában csak az utóbbi két évtizedben vált igazán jelentőssé.* A kereskedelemben az *üzlet-hálózat kiépülésével egyre inkább visszaszorult a piacok és vásárok súlya.* Tiszafüreden is három áruház, több szakbolt épült az utóbbi évtizedekben.

1951-ben gimnázium, az 1960-as években szakmunkásképző létesült Tiszafüreden, s ezzel *településünk középfokú kulturális-oktatási funkciója megerősödött.* Az 1950-es években szülőotthon, TBC-gondozóintézet, az 1960-as

években szakorvosi rendelőintézet épült, s ezzel a *középfokú egészségügyi ellátás egyes elemei megjelentek településünkön*. A lakossági szolgáltatást végző egységek bővülése, korszerűsítése lehetővé tette a környező falvak igényeinek kielégítését is.

Településünk központi szerepkörének megerősítését célozta az *1960-as évek végén megkezdett iparosítás is*, mivel a Tiszafüreden létesített új munkahelyek a környékbeli falvak lakosai számára is munkalehetőséget biztosítottak.

A vázolt folyamatok eredményeként a központ és vidéke közötti kapcsolatokban szinte kizárólagos tényezők lettek Tiszafüred államigazgatási szerepköréből, illetve a *város ellátó-szolgáltató tevékenységéből és a munkaerővonzásból fakadó kapcsolatok*.

Tiszafüred városi „intézményeinek” és munkahelyeinek vonzaskörzete (1979–1981. évi adatok alapján)

A fentiekben kifejtett város- és vonzaskörzet-fogalomból következik, hogy *város és vidéke között a tömeges kapcsolatokat az alsó- és középfokú városi intézmények* (szaküzletek, középiskolák, rendelő- és gondozóintézetek, általános kórházak stb.) *és a munkahelyek vonzása váltja ki*. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a városi intézményeknek a fejlettsége nem egyforma minden, közel azonos szerepkörű városban, s így nem azonos területű vonzaskörzetük sem.

A településhálózat-kutatás eddigi hazai eredményei alapján egyértelműen elmondható, hogy *napjainkban a kiskereskedelem vonzása teremti a legszorosabb kapcsolatot város és vidéke között*.

Tiszafüred jelentős *kiskereskedelmi központ*, Szolnok megyében az 1 főre jutó kiskereskedelmi forgalom alapján csak a megyeszékhely előzi meg. A vonzás területi kiterjedésének és intenzitásának megállapítására nem álltak rendelkezésemre adatok, ezért *1979. október 8–13. között Tiszafüred szakboltjaiban vevőszámlálást végeztünk*. A felvétel hetében Tiszafüred üzleteiben 18 379 vásárló fordult meg. A vásárlók 41,2⁰/₀-a vidéki volt, s a hat nap alatt az üzleteket 34 településről kereste fel legalább 10 vásárló.

A vevőáramlás intenzitása — melyet a heti vásárlások 100 lakosra vetített értékével jellemezünk — nagy szélsőségeket mutat. Legerősebben a Tiszafüredtől DK-re és D-re fekvő Szolnok megyei falvak vonzódnak (72,2 vásárlás/100 lakos és 22,0 vásárlás/100 lakos értékekkel). A szomszédos, de más megyékben lévő, jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkező Egyek és Poroszló viszont kisebb intenzitással vonzódik, mivel ezeken a településeken az üzlet-hálózat a nagyszabású helyi lakosság miatt aránylag differenciáltabb. A vonzásintenzitás fokozatos és övezetes csökkenése mellett figyelemre méltó, hogy a *4,00 vásárló/100 lakos határértékkel megrajzolt vonzaskörzet 24 települést foglal magába*. Ezekben 37 815 ember él. A *kiskereskedelem vonzaskörzete minden irányban átlépi a megyehatárt, a 24 faluból 12 a három szomszédos megyében van*.

(Folytatjuk!)
DR. VADÁSZ ISTVÁN

Berényi Ferenc Munkácsy- és SZOT-díjas festőművész

Dévaványán született 1927-ben. 1953-ban fejezte be tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán Domanovszky Endre és Barcsay Jenő növendékeként. 1953—1957 között rajztanárként dolgozott Budapesten. 1961-től három éven át Derkovits-ösztöndíjas volt. 1962-ban költözött vissza Szolnokra, ahol gyermek- és ifjúkorát töltötte, s azóta a Szolnoki Művésztelepen dolgozik. 1965—1968 között a Magyar Képzőművészek Szövetsége Közép-magyarországi Területi Szervezetének művészeti titkára volt. Berényi Ferenc munkái a szolnoki kolónia csoportos kül- és belföldi kiállításain és a jelentősebb országos tárlatokon rendszeresen bemutatásra kerülnek. Így pl.: Tallinnban, Párizsban, Drezdában, Szófiában bemutatott kollektívokban, valamint a Szolnoki Művésztelep jubiláris budapesti és szolnoki bemutatóin (1961., 1966., 1977.) szerepelt jelentősebb anyaggal. 1967-ben Budapesten az Ernst Múzeumban, 1968-ban Szolnokon és Hódmezővásárhelyen volt gyűjteményes kiállítása, 1966-ban SZOT-díjat kapott. 1968-ban pedig Munkácsy-díjjal tüntették ki. 1971-ben a Szakszervezetek Szolnok megyei Tanácsa művészeti díját kapta. 1975-ben elnyerte az I. Szolnoki Festészeti Triennálé I. díját. 1975-ben megkapta a Szocialista Kultúráért kitüntetést, 1977-ben pedig Szolnok megye Tanácsa Művészeti Díját.

Berényi Ferenc realista művész, aki festészetében szerencsésen ötvözte az alföldi piktúra hagyományainak plebejus szenvedélyességét a konstruktivizmus lényegi összefüggéseket feltáró művészetével, s e kettő ötvözetéből új, sajátos művészi minőséget hozott létre.

Az Alföld optikai viszonyainak a festészetbe való átültetése méginkább kiemeli Berényi művészetének emberközpontúságát. Ugyanis az Alföldön az ember nem tájélelítő alak, hanem az előteret uralja, amint erőteljes foltot hasít az égbe, míg a horizont szinte a talpánál terül el. Ebben a művészi kifejezésben az ember *ember* a természetben, s nem pusztán *L'art pour l'art*-os színfolt. A pusztán álló ember alakja — közelről — megdöbbentően hatalmassá tud nőni, míg a bokorerdők, tanyák csupán csizmája sarkánál lapulnak meg. Ebből a pusztai perspektívából fejlesztette ki Berényi saját monumentális stílusát.

Berényi Ferenc festészetében az ember és a táj viszonyában a munka a szervező elem, a lényeg. Berényi kubikosai, lapátolói, hidépítői, krumpliszedői nem egyszerűen dolgozó emberek, hanem szimbólumok, a társadalmat alakító céltudatos emberi tevékenység jelképei.

A művész realizmusát személyes élmények táplálják, képeit a felületek megmunkálása teszi egyénivé, élményi hitelük a konstruktív szerkezeten belül is megmaradnak.

DR. SELMECZI LÁSZLÓ

Következő számaink tartalmából:

- Győrffi Istvánra emlékezünk. (Válogatás a centenáriumi ülészakon elhangzott tanulmányokból.)
- Fábiánné dr. Kocsis Lenke: Felkészülés és felkészítés az értelmiségi szerep vállalására.
- László Gyula: Hogyan vélekednek a 18—23 éves fiatalok a szocialista hazafiság és proletár internacionalizmus lényegéről?
- Bálint István: Adalékok Szolnok megye sajtótörténetéhez.
- Gunda Béla: A karcagi Kertész-nyomda az illegális munkásmozgalom szolgálatában.
- Kardos Jánosné: Az erkölcsi felelősségről.
- Werner Györgyné dr.: Gondolatok Malthus halálának 150. évfordulójára.
- Dr. Nagy Rózsa: Szolnok megye társadalom-szerkezetének vizsgálata a Horthy-korszakban.
- Sándorné Fülöp Magdolna: Szolnok város népessége és társadama alakulásának főbb összefüggései.
- Kunszentmárton új szerepköréről...
- A közművelődés a gazdasági célok szolgálatában... (Sorozat)

Ára: 8,50 Ft